

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS FILOSOFIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

IRMA IDZELYTĖ

TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ: TEORIJA IR PRAKTIKA
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
dr. Linas Baublys

Vilnius
2011

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ SAMPRATŲ ĮVAIROVĖ.....	7
1.1. Teisė į teisingą teismą apimtis teisės doktrinoje.....	7
1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamos teisės į teisingą teismą reikšmė.....	14
1.3. Teisės į teisingą teismą turinio ypatumai.....	17
1.3.1. Teisės į teismą apimtis.....	17
1.3.2. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą prielaidos.....	21
1.3.3. Teisė į įstatymu įsteigtą, nepriklausomą ir bešališką teismą kriterijai.....	27
2. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ GYNYBOS YPATUMAI EŽTT JURISPRUDENCIJOJE.....	30
2.1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokololo nr. 14 nuostatų praktinio įgyvendinimo niuansai ir perspektyvos.....	30
2.2. Teisės į teisingą teismą apsaugos problematika Lietuvos Respublikos pralaimėtų EŽTT bylų kontekste.....	41
IŠVADOS.....	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	53
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	60
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	61

IVADAS

Temos aktualumą, visų pirma, sąlygoja žmogaus teisių užtikrinimo svarba ir ypatinga teisės į teisingą teismą paskirtis žmogaus teisių sistemoje. Žmogaus teisės gali būti suprantamos kaip asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti, o netekus tokios galimybės, asmeniui suteikiama teisė ginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, tokį procesą grindžiant teisingo teismo principu. 1950 m. pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK arba Konvencija) įtvirtino minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus, kurių privalo laikytis visos demokratinį gyvenimo kelią pasirinkusios Europos valstybės. Konvencijos 6 straipsnis garantuoja asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Ši teisė tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme yra viena pagrindinių demokratinės teisinės valstybės garantijų, kurios reikšmė ir svarba nenusileidžia kitoms Konvencijoje įtvirtintoms teisėms. Ji ypatinga tuo aspektu, kad lemia kitų žmogaus teisių realizavimą, o teisės kreiptis į teismą neproporcingas apribojimas užkerta kelią asmenims ginti savo pažeistas teises ne tik civiliniuose ar baudžiamuosiuose procesuose, bet ir plačiau.¹

Pasirinktos temos aktualumą taip pat lemia tai, kad pagrindinį Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT arba Teismas) krūvį sudaro įvairūs teisės į teisingą teismą, įtvirtintos EŽTK 6 str. 1 d., aspektai. Taip pat vertėtų paminėti tai, kad, nepaisant plačios EŽTT praktikos šiuo klausimu, kol kas Teismo praktika tam tikrais šios teisės aspektais tebėra formavimosi stadijoje. Tai labai apsunkina valstybių – Konvencijos dalyvių – įsipareigojimų vykdymą, tiek užtikrinant nacionalinės teisės atitikimą Konvencijai, tiek jos tinkamą taikymą praktikoje. Šiuo aspektu ne išimtis ir Lietuvos Respublika, didesnis pareiškimų dėl EŽTK 6 str. pažeidimų skaičius ir pralaimėtų bylų Teisme sprendimų vykdymas tampa didele našta mūsų valstybei. Pagal EŽTT pateikiamą statistiką laikotarpyje nuo 1959 m. iki 2010 m. net 42 % Teismo nustatytų pažeidimų Lietuvos Respublikos atžvilgiu buvo dėl Konvencijos 6 str. netinkamo taikymo, iš jų pažeidimai dėl teisės į teisingą teismą sudarė 17 %, o pažeidimai dėl teismo proceso trukmės – 25 %².

Vienas svarbiausių temos aktualumo kriterijų – 2010 m. birželio mėnesį įsigaliojęs 14-asis EŽTK protokolai, dar iki priėmimo (2004 m.) sulaukęs nemažo teisininkų dėmesio ir tapęs

¹ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1dalį: Vilnius, 2009. P. 6-8.

² EŽTT statistika oficialiame Teismo tinklalapyje. // <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf> [Žiūrėta: 2011-09-19]

mokslinių diskusijų objektu. Naujausios EŽTT praktikos analizė antroje magistrinio darbo dalyje padės atskleisti proceso EŽTT pasikeitimus ir raidą bei EŽTK įtvirtintos teisės į teisingą teismą gynimo ypatumus po 14-ojo protokolo įsigaliojimo.

Ištirtumas: EŽTK 6 straipsnio ypatumai ir taikymo problematika yra sulaukusi nemažo (ypač viešosios teisės ir žmogaus teisių teisės) užsienio teisės mokslininkų dėmesio. Bendrai viso EŽTK 6 straipsnio temomis gana dažnai rašė F. G. Jacobs ir R. White³, D. Gomien⁴, R. Clayton⁵ ir kiti. Šie autoriai sistemiškai (visų EŽTK įtvirtintų teisių kontekste) analizuodami EŽTK 6 straipsnį apsiriboja tik pagrindiniais teisės į teisingą teismą klausimais. Taip pat yra užsienio autorių, kurie nagrinėja atskirus EŽTK 6 straipsnio aspektus, pvz. M. Caplan, E. Bates ir D. L. Jones (daugiausia analizuoja teisės į teismą apribojimą valstybės arba parlamentinio imuniteto pagrindu).

Tarp Lietuvos teisės mokslininkų, nagrinėjusių EŽTK 6 straipsnio temas, pirmiausia reikėtų paminėti EŽTT teisėją (nuo 2004 m. lapkričio 1d.) D. Jočienę⁶, kuri gana plačiai nagrinėjo tiek EŽTK taikymo ir aiškinimo klausimus užsienio valstybių ir Lietuvos teisėje, tiek EŽTK 14-ojo protokolo taikymo problematiką, tiek atskirus EŽTK 6 straipsnio aspektus – teisingumo bei pernelyg ilgą proceso trukmės klausimus. Taip pat išsamią teisės į teisingą teismą analizę atliko L. Štarienė.⁷ Pažymėtina, kad tarp EŽTK 14-ąjį protokolą nagrinėjusių autorių daugiausia užsienio teisės mokslininkai: L. Cafilisch⁸, P. Egli⁹, C. G. Hioureas¹⁰, V.

³ Jacobs F. G. and White R. European Convention on Human Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2005.

⁴ Gomien D. Short guide to the European Convention on Human Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2003.

⁵ Clayton R., Tomlinson H. Fair Trial Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2001.

⁶ Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos Žmogaus Teisių Teisme: teisinės pamokos ir perspektyvos // Justitia. 2002, Nr. 1-2; Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos Žmogaus Teisių Teisme: teisinės pamokos ir perspektyvos // Justitia. 2002, Nr. 3-4; Europos Žmogaus Teisių Konvencijos Taikymas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.

⁷ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1dalį. – Vilnius: 2009.

⁸ Cafilisch L. The Reform of the European Court of Human Rights: Protocol No. 14 and Beyond // Human Rights Law Review. 2006, 6.

⁹ Egli P. Protocol No. 14 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: towards a More Effective Control Mechanism? // Journal of Transnational Law and Policy. 2007-2008, 17.

¹⁰ Hioureas C. G. Behind the Scenes of Protocol No. 14: Politics in Reforming the European Court of Human Rights // Berkely Journal of International Law. 2006, 24.

Starace¹¹ ir kiti. Lietuvos teisės doktrinoje EŽTK 14-ąjį protokolą plačiau analizavo jau minėta D. Jočienė¹² ir D. Gailiūtė¹³.

Taip pat vertėtų paminėti ir autorius, kurie gana epizodiškai, bet aptaria kai kuriuos EŽTK įvirtinų teisių, tarp jų ir teisės į teisingą teismą ypatumus: V. Vadapalas, L. Baublys, T. Birmontienė¹⁴, K. Čilinskas, S. Katuoka, R. Jurka¹⁵, E. Baltutytė ir kt.

Aptariant magistrinio darbo temos *problematiką* galima pasakyti, kad teisė į teisingą teismą – daugiasluoksnė teisė, kurios tinkamas užtikrinimas lemia kitų žmogaus teisių tinkamą įgyvendinimą valstybėje. Teisės mokslininkai nesutaria dėl šios teisės konkretaus apibrėžimo, išskirdami skirtingas ją sudarančias garantijas (teises), o EŽTT nagrinėjant bylas šios teisės ribos taip pat plečiamos. Tai sukelia nemažai teorinių ir praktinių problemų:

- Pirma, nors Teismą pasiekia daugybė bylų, susijusių su teisės į teisingą teismą užtikrinimu, Teismo praktika dar tebėra formavimosi stadijoje - nevienareikšmiška.
- Antra, plačiai interpretuojant EŽTK nuostatas, sukuriama situacija, kai valstybės pripažįstamos pažeidusios Konvenciją, nors tiesiogiai toks pažeidimas iš Konvencijos teksto neišplaukia.

Nevienareikšmiška EŽTT praktika ir plati Konvencijos nuostatų interpretacija sukelia tinkamo Konvencijos taikymo, žmogaus teisių užtikrinimo ir Teismo sprendimų vykdymo problemų valstybėms Konvencijos dalyvėms, kyla klausimas kokios priemonės galėtų padėti sumažinti tokių Konvencijos taikymo problemų pasireiškimą praktikoje.

Magistrinio darbo *objektas* – teisės į teisingą teismą raiška teorijoje ir praktikoje. Nagrinėjant temą buvo išsikeltas *tikslas* - išanalizuoti teisės į teisingą teismą ypatumus teorijoje ir praktikoje. Siekiant nuosekliai išnagrinėti pasirinktą temą ir kuo išsamiau atskleisti esminius teisės į teisingą teismą ypatumus, šios temos analizė bus grindžiama suformuotais *uždaviniais*:

1. Remiantis teisės mokslininkų darbais, atskleisti teisės į teisingą teismą sąvoką.
2. Paanalizuoti teisės į teisingą teismą sudėtinių teisių ypatumus teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.
3. Apibendrinti EŽTK 14-ojo protokolo įvedamas naujoves.

¹¹ Starace V. Modifications Provided by Protocol No. 14 Concerning Proceedings before the European Court of Human Rights // Law and Practice of International Courts and Tribunals. 2006, 5.

¹² Jočienė D. Pagridinių teisių apsauga pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos Teisę // Jurisprudencija. 2010, 3(121)

¹³ Jarašiūnas E., Žiobienė E., Žalėnienė I., Vidrinskaitė S., Gailiūtė D. Žmogaus teisių institucijos. – Vilnius, 2009.

¹⁴ Birmontienė T. Intersection of the jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania // Jurisprudencija. 2010, 1 (119).

¹⁵ Jurka R. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Naujos sistemos, Vilnius 2005.

4. Išanalizuoti užsienio ir Lietuvos teisės mokslininkų pozicijas EŽTK 14-ojo protokolo atžvilgiu.
5. Remiantis naujausia EŽTT praktika atskleisti teisės į teisingą teismą taikymo ypatumus po EŽTK 14-ojo protokolo įsigaliojimo.
6. Išanalizuoti naujausias Lietuvos Respublikos pralaimėtas bylas EŽTT.

Magistrinio darbo temai išnagrinėti buvo naudojami įvairūs teoriniai bei empiriniai mokslinio tyrimo *metodai*, iš kurių kaip pagrindiniai galėtų būti išskirti: loginis, sisteminės analizės, bylų bei dokumentų analizės bei lyginamasis. Pagalbiniai tyrimo metodai: lingvistinis, istorinis ir aprašomasis. Tikslinga trumpai aptarti, kuo paminėti mokslinio tyrimo metodai buvo svarbūs nagrinėjant temą:

1. **Loginis bei sisteminės analizės metodai** buvo naudojami siekiant atskleisti teisės į teisingą teismą turinį, reikšmę, pobūdį ir vietą kitų Konvencijoje įtvirtintų teisių sistemoje. Taip pat šie metodai padėjo analizuojant ir apibendrinant teisės mokslininkų nuomones ir jų pagrindu suformuoti išvadas.
2. **Bylų bei dokumentų analizės metodas** buvo panaudotas siekiant išsiaiškinti teisės į teisingą teismą taikymo ypatumus, analizuojant aktualiausius šios teisės aspektus. Lietuvos Respublikos ir užsienio teisės aktų analizė padėjo atskleisti teisės į teisingą teismą ypatumus teorijoje, o antrojoje darbo dalyje ypač plačiai naudotas (EŽTT) bylų analizės metodas padėjo nustatyti praktikoje egzistuojančias teisės į teisingą teismą taikymo ir žmogaus teisių užtikrinimo problemas.
3. **Lyginamasis metodas** buvo naudojamas lyginant įvairias teisės doktrinoje pateikiamas mokslininkų nuomones, taip pat vertinant teismų praktiką prieš EŽTK 14-ojo protokolo įsigaliojimą ir po jo.
4. **Istorinis, lingvistinis metodai** buvo naudojami kartu su pagrindiniais tyrimo metodais, siekiant atskleisti teisės į teisingą teismą ir kitas tyrimui reikšmingas sąvokas, pateikiant jų vertimo į lietuvių kalbą problematiką, reikšmę.
5. **Aprašomasis tyrimo metodas** naudotas pateikiant EŽTT bylų pagrindinius faktus ir aspektus, be kurių nebūtų įmanoma išsamiai išnagrinėti teisės į teisingą teismą ypatumų praktikoje.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, temos aktualumo ir tyrimo naujumo samplaika suponuoja prielaidas tolesnei EŽTT ir Lietuvos teismų praktikos analizei, Konvencijos 6 straipsnio sampratos nagrinėjimui bei praktikoje kylančių problemų įgyvendinant teisę į teisingą teismą sprendimams kurti.

1. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ SAMPRATŲ ĮVAIROVĖ

1.1. Teisė į teisingą teismą apimtis teisės doktrinoje

Teisė į teisingą teismą – daugiaaspektė sąvoka, apimanti įvairius teisinius, moralinius, etinius ir filosofinius, aspektus, kurie dėl savo paskirties, ištakų ir pobūdžio teisės doktrinoje nevienodai apibrėžiami ir vertinami. Vienas pamatinių šios teisės aspektų, dėl kurių teisės doktrinos atstovų požiūriai sutampa – šios teisės fundamentalus pobūdis, t.y. ji sąlygoja tinkamą kitų žmogaus teisių įgyvendinimą. Demokratinėje valstybėje ji suvokiama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų visumą: teisė į viešą, greitą, nešališką ir skaidrų bylos tyrimą ir / ar pagal įstatymus sudaryto ir nepriklausomo teismo bylos išnagrinėjimą.¹⁶

Lingvistiškai sąvoka „teisė į teisingą teismą“ apima tris elementus: žmogaus teisę, teisingumo elementą ir valstybės valdžios instituciją, vykdančią teisingumą, – teismą. Visi šie elementai tarpusavyje glaudžiai susiję ir daro įtaką vienas kito tinkamam funkcionavimui valstybėje, todėl tikslinga panagrinėti juos išsamiau.

Žmogaus teisių institutas tarptautinėje teisėje įtvirtintas tik po Antrojo pasaulinio karo, bet šios kategorijos ištakos siekia daug senesnius laikus. Žmogaus teisės – daugiaplanė kategorija, savyje talpinanti politinį, teisinį ir moralinį aspektus. Nepaisant to, žmogaus teisių sąvoką apibrėžti yra įmanoma. Prigimtinis žmogaus teisių pobūdis implikuoja, kad jos priklauso kiekvienam žmogui, nepaisant valstybės ar kitų veiksnių įtakos, taigi, žmogaus teisės, visų pirma, yra visuomeninės vertybės – laisvės, imunitetai ir privilegijos, kurių gali reikalauti bet kurioje visuomenėje gyvenantis žmogus. Doktrinoje sąlyginai skiriamos trijų kartų žmogaus teisės: pirmąją sudaro individualios žmogaus teisės, įtvirtintos 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, prie antrosios žmogaus teisių kartos priskiriamos kolektyvinės žmogaus teisės, įtvirtintos 1966 m. tarptautiniuose žmogaus teisių paktuose. Trečios kartos žmogaus teisės apima teisę į taiką, vystymąsi, sveiką aplinką ir kt. Teisė į teisingą teismą – pirmosios kartos pilietinė teisė, užtikrinanti kitų asmens teisių tinkamą įgyvendinimą ir apsaugą.¹⁷

Teisingumo elementas, kaip teisinė – filosofinė kategorija, negali būti konkrečiai apibrėžtas. Faktiškai visais laikais ir įvairioje socialinėje – kultūrinėje erdvėje asmens poelgiai buvo vertinami atsižvelgiant į tam tikrus teisingumo standartus, kuriuos įkūnijo įvairūs religiniai, teisiniai, kiti šaltiniai.

¹⁶ Jurka R. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Naujos sistemos, Vilnius 2005. P. 33.

¹⁷ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius, 2006. P. 263-265.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau LR Konstitucinis Teismas) ne kartą savo nutarimuose pažymėjo, kad teisingumo bei teisinės valstybės siekis – įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – LR Konstitucija) ir vienas nuo kito neatsiejami. Teisingumą galime vadinti teisinės valstybės pagrindu. Pagal LR Konstitucijos nuostatas, jį galima įgyvendinti užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą ir vengiant jų kolizijos, atsitiktinumų, savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo.

Šių dienų teisės teorija, filosofija ir etika siūlo daug įvairių teisingumo sampratos variantų. L. Baublys, išnagrinėjęs teisingumo principo ištakas, teigia, kad teisingumo sampratą universaliai išreiškia nuostata „atiduoti kiekvienam savo“, t.y. teisingumas reikalauja atiduoti kiekvienam priklausančią gėrybių ar naštos dalį, priklausomai nuo asmens socialinio statuso, darbo, kitų reikšmingų veiksnių ir taip siekiant nuolatinės pusiausvyros, harmonijos. Tik pasiekus šią pusiausvyrą jau galima kalbėti apie teisingumo įgyvendinimą.¹⁸

Teisingumas gali būti suprantamas dviem prasmėmis – formaliąja teisine ir prigimtine. **Formaliąja prasme** teisingumas – materialiosios teisės normų įgyvendinimas teismams sprendžiant ginčus dėl teisės, kylantis iš teismui suteiktos išimtinės teisės valstybės vardu spręsti šalių ginčą bei pareigos remiantis materialiosios teisės normomis priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, kuriam garantuotas visuotinis privalomumas. **Prigimtine prasme** teisingumas – moralinė kategorija, kuria vertinamas žmogaus elgesys įvairiomis situacijomis realiame gyvenime (pagal žmogaus veiklos sritis skiriamas socialinis, ekonominis, moralinis, politinis teisingumas ir t.t.)¹⁹ Teisingumas remiantis formaliąja ir prigimtine prasme, darbo autorės nuomone, gali būti vertinamas objektyviai – valstybiniu lygmeniu (kaip teismų vykdoma veikla) ir subjektyviai – kiekvieno asmens teisingumo supratimas konkrečioje situacijoje remiantis tam tikrais subjektyviais kriterijais.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima teigti, kad teisingumo samprata priklauso nuo daugelio veiksnių: esamo laikmečio, valstybėje egzistuojančios teisinės kultūros, vertybių skalės, subjektyvių vertinimo elementų, - ir gali būti tik sąlyginai apibrėžta. Nuo to, kiek teisinga suvokiama teisė visuomenėje, priklauso socialinių santykių stabilumas bei interesų pusiausvyra tarp individų, ir tik pasiekus tokią pusiausvyrą, galima kalbėti apie teisingumo įgyvendinimą.

Teismai. Pats teisingumo vykdymas neįsivaizduojamas valstybėje neegzistuojant pagal įstatymus įkurtiems, nepriklausomiems ir nešališkiems teismams. LR Konstitucijoje teismų veiklai reglamentuoti skirti VIII (Konstitucinis Teismas) ir IX (Teismas) skirsniai. Pagrindinio šalies įstatymo 109 straipsnis skelbia, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.

¹⁸ Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai.– Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 228.

¹⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas. I tomas. Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2005. P. 225-.226.

Teismai teisinėje valstybėje atlieka itin svarbią – asmens teisių gynimo ir atkūrimo funkciją: būtent teismai, valstybės įpareigoti, taria paskutinį žodį atkuriant pažeistą teisių ir pareigų pusiausvyrą, vieninteliai turi galią nubausti pažeidėją ir parinkti tinkamiausias priemones nukentėjusios šalies interesams patenkinti, apsaugoti asmens ir visuomenės teises bei teisėtus interesus. Tokius sprendimus ir nuosprendžius teismai priima Lietuvos Respublikos vardu.

Teisingumo siekis ir objektyvios tiesos nustatymas kiekvienoje byloje būtų neįmanomas, neužtikrinus griežtų teisinių reikalavimų tiek teismams, kaip institucijoms, tiek teisėjams, kaip profesionalams, sprendžiantiems teisinius ginčus. Vienas svarbiausių teismų ir teisėjų veiklos principų – nepriklausomumas. Vykdydami įstatymų jiems priskirtą veiklą, teismai ir teisėjai, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo.²⁰ Tokia LR Konstitucijoje nustatyta garantija išplaukia iš valdžių padalijimo ir atskirumo principo bei reiškia, kad tiek teismai, tiek teisėjai, vykdydami teisingumą, negali būti priklausomi nuo proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų, taip pat teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams.²¹ Teisinėje valstybėje teisėjų ir teismų nepriklausomumas garantuoja teisės viršenybę, yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga, kartu tai – viena svarbiausių teisėjų ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitražą.²²

Teismų bei teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo principas Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje suprantamas dvejopai: kaip vidinis asmeninis teisėjo nepriklausomumas (procesinis nepriklausomumas) ir kaip funkcinis – išorinis teisėjų ir teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas.²³

LR Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą pabrėžė, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą.²⁴ Teisėjo ir teismų nepriklausomumą lemia teisingumo vykdymo funkcija, [...] teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109str. 2, 3d. // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 3str. 3d. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

²² Valančius V., Driukas A. Civilinio proceso teisė. Vilnius, 2005. P.263

²³ Žalėnienė I. Teismas – žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucija // Žmogaus teisių institucijos – Vilnius, 2009. P. 164.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001m. liepos 12d.nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 62-2276; atitaisydas – 2001-10-10, Nr. 86.

įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.²⁵ Visuomenės pasitikėjimas teismine valdžia didžiąja dalimi priklauso ir nuo teisėjų kvalifikacijos, profesionalumo, sugebėjimo spręsti bylas remiantis ne tik įstatymu, bet ir teise bei užtikrinti teisingą procesą. Dėl šios priežasties teisėjams keliami itin aukšti profesiniai bei moraliniai reikalavimai.²⁶

Apibendrinant tai, kas pasakyta, teismas – valstybės valdžios institucija vykdanči jai priskirtas įstatymų funkcijas, užtikrinanti tinkamą asmens ir visuomenės teisių bei teisėtų interesų apsaugą bei pusiausvyrą, taip pat jų atkūrimo funkciją pažeidimo atveju. Teismų veiklą galima vadinti teisingumo įgyvendimu tik užtikrinus visišką tiek išorinį, tiek ir vidinį teismų bei teisėjų nepriklausomumą.

Toliau analizuojant teisės į teisingą teismą sampratą teisės doktrinoje, galima pasakyti, kad teisės doktrinoje ji, kaip jau minėta darbo pradžioje, traktuojama nevienareikšmiškai. Visų pirma, galima išskirti, kad ji suprantama plačiąja ir siaurąja prasmėmis. L. Štarienė plačiąja prasme teisę į teisingą teismą siūlo traktuoti kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sinonimą, apimančią visas 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių žmogaus laisvių konvencijos (toliau - Konvencija) 6 str. 1 d. tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintas teises, tokias kaip: teisę į teismą, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, (t.y. teisingumo elementą), teisę į viešą bylos nagrinėjimą, teisę į nešališką ir nepriklausomą teismą, teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką bei teisę skelbti teismo sprendimus viešai, numatant tam tikras išimtis, kai teismo posėdžiai gali būti nevieši. Siaurąja prasme teisė į teisingą teismą, L. Štarienės teigimu, apima teisę į teismą bei patį teisingumo elementą, kadangi be pačios teisės į teismą nebūtų realizuojamas teisingumo elementas.²⁷

Asmens teisė į teisingą teismą demokratinėje valstybėje suprantama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų kompleksą ar visumą, o šią visumą savo ruožtu sudaro teisė į viešą, greitą, nešališką, lygiateisišką ir skaidrų bylos tyrimą ir / ar pagal įstatymus sudaryto ir nepriklausomo teismo bylos išnagrinėjimą. R. Jurka teigia, kad teisė į teisingą teismą gali būti vadinama teise į tinkamą procesą, t.y. šios teisės iš esmės sutampa.²⁸ Darbo autorės nuomone, su tokia pozicija iš dalies galima sutikti, bet tokio požiūrio suabsoliutinti nevertėtų: tinkamo proceso sąvoka apima platesnio masto procesą nei tik teisminį, be to tinkamas procesas

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“ // Valstybės žinios. 2006. Nr. 130-4910

²⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51-53, 53¹; 66, 67, 68 straipsniuose numatyti reikalavimai asmeniui, siekiančiam tapti atitinkamos instancijos teisėju. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

²⁷ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal 1950 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Vilnius, 2009. P. 17-18.

²⁸ Jurka R. Teisė į teisingą teismą. Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius: Naujos sistemos, 2005. P.33.

nesuponuoja teisingumo įvykdymo atomazgos: teisingumą įgalioti vykdyti tik teismai, tuo tarpu kiti teisiniai procesai negali būti galutiniai: kiekvienam asmeniui privalo būti suteikta teisė ginti savo pažeistas teises ar teisėtus interesus teisme.

Kai kurie autoriai, teisę į teisingą teismą traktuoja kaip labai plataus turinio teisės į teisingą kaip sąžiningą, tinkamą teismo procesą principą, kuris tiesiogiai susijęs su kitais civilinio proceso teisės principais: teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo, teisingumą vykdo tik teismas ir kt., o kai kurie iš jų yra aptariamo principo sudėtinė dalis: proceso viešumo, lygiateisiškumo, teisės būti išklaustam, tinkamo pranešimo apie teismo atliekamus procesinius veiksmus principai.²⁹

Dar vienas būdas nagrinėti teisę į teisingą teismą yra, atsižvelgiant į tai, kad ši teisė – procesinio pobūdžio, sąlyginai išskaidyti ją į atskiras proceso stadijas, t.y. teisingumo reikalavimas taikomas visam bylos nagrinėjimui ir apima asmens teisę kreiptis į teismą (pasirengimo nagrinėti civilinę bylą teisme stadijoje), teisę į teisingą (ir tinkamą) bylos išnagrinėjimą bei teisingo teismo sprendimo priėmimą ir savalaikį vykdymą. Siekiant kuo išsamiau išnagrinėti teisės doktrinoje egzistuojančias teisės į teisingą teismą sampratas bei pateikti kuo tikslesnę šios teisės sąvoką, tikslinga panagrinėti kiekvieną iš šių aspektų detaliau.

Teisė kreiptis į teismą – absoliuti asmens teisė, kuri negali būti ribojama. Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas viename savo nutarimų³⁰: “Asmens teisių ir laisvių teismo gynimo garantija – esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas. Konstitucijos 30 str. 1d. įtvirtinta garantija yra procesinio pobūdžio, ji reiškia, kad asmeniui turi būti užtikrintas teisminis jo teisių ir laisvių gynimas. <...> Negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų galimybės įgyvendinti kitą konstitucinę teisę.” Tačiau teisės į teisminę gynybą absoliutumą negalima aiškinti kaip bet kokio kreipimosi į teismą – nesilaikant įstatymų reikalavimų, kitu atveju būtų keliama grėsmė teisėtiems asmenų interesams ir subjektinėms teisėms, taip pat socialinių santykių stabilumui ir viešajam interesui. Įstatymų leidėjas asmens konstitucinės subjektinės teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą sieja su procesinio pobūdžio aplinkybėmis, kurios pagal jų nesilaikymo procesinius teisinius padarinius skiriamos į teisės kreiptis į teismą prielaidas³¹ ir

²⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas. I tomas. Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2005. P. 238.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000m. birželio 30d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1587.

³¹ Teisės kreiptis į teismą prielaidos: bylos priskirtinumas teismo kompetencijai; asmens, besikreipiančio į teismą teisingumas; įsiteisėjusio teismo sprendimo, dėl to paties ginčo išsprendimo, nebuvimas ir t.t.

sąlygas.³² Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo³³, kad jeigu nebūtų užtikrinta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą, būtų nepaisoma ir visuotinai pripažinto bendrojo teisės principo *ubis ius, ibi remedium* (lot. jeigu yra kokia nors teisė (laisvė), turi būti ir jos gynimo priemonė).

Teisė į teisingą (tinkamą) bylos išnagrinėjimą teisme: viena iš fundamentalių teisių, t. y. kitų žmogaus teisių apsaugos garantas. Tik giliau pažvelgus į šios teisės esmę, akivaizdu, kad jos įgyvendinimo svarbiausius būdus nustato ir išreiškia bendrieji procesiniai teisės principai, įtvirtinti daugelio valstybių teisinėse sistemose.³⁴ Sąlyginai šiuos principus, užtikrinančius teisingą bylos nagrinėjimą teisme galima suskirstyti į keturias grupes: **1) nustatančius šalių procesinę padėtį civiliniame procese:** teisminės gynybos prieinamumas, dispozityvumas, teisė į tinkamą procesą, procesinis lygiateisiškumas, teisė būti išklausytam, draudimas piktnaudžiauti procesu. **2) nustatančius teismo procesinę padėtį ir vaidmenį civiliniame procese:** teisėjų nepriklausomumas, teisingumą vykdo tik teismas, teisėjo vadovavimas procesui, teismo pasitarimo slaptumas. **3) nustatančius įrodinėjimo proceso tvarką:** teismo teisė rinkti įrodymus savo iniciatyva ir laisvas įrodymų vertinimas, rungimosi principas. **4) nustatančius bylos nagrinėjimo tvarką:** proceso viešumas, valstybinė proceso kalba, žodinis bylos nagrinėjimas, tiesioginis dalyvavimas, vientisumas, proceso operatyvumas.³⁵

Teisingo teismo sprendimo priėmimas: iš esmės išskirti šį etapą kaip atskirą sąlygoja keli aspektai: sprendimo kaip galutinio teismo akto, kuriuo byla išsprendžiama iš esmės, svarba ir iš to sekantys specifiniai įstatymo reikalavimai jo priėmimui, paskelbimui, formai bei turiniui. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 259 str. nustatyta, kad teismas išsprendžia bylą iš esmės priimdamas sprendimą, kurį skelbia Lietuvos Respublikos vardu.³⁶ Teisingumą šiame etape reikėtų suprasti kaip objektyvios tiesos nustatymo byloje ir jos tinkamo įtvirtinimo teismo sprendime (nuosprendyje) įtvirtinimą. Teismo sprendimas (nuosprendis) turi būti priimtas pagal įstatymų nustatytus reikalavimus. Išanalizavus LR CPK nuostatas, reglamentuojančias sprendimų priėmimą ir paskelbimą, galima išskirti tokius svarbiausius reikalavimus teisėtam (teisingam) sprendimui:

- a) turi būti teisėtas ir pagrįstas, grindžiamas tik tais įrodymais ir aplinkybėmis, kurios buvo iširtos teismo posėdyje (263 str.);

³² Teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos: žyminio mokesčio sumokėjimas; pagal įstatymų reikalavimus surašytas ieškinys ir t.t.

³³ Pvz. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006m. rugpjūčio 8d. sprendimas “Dėl teisenos nutraukimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 34/03.

³⁴ Abramavičiūtė I., Beinoravičius D. ir kiti. Tautinių mažumų teisės. - Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005. P. 23.

³⁵ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas. I tomas. Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2005. P. 206.

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

- b) Teismo pasitarimo slaptumo ir pašalinių asmenų nedalyvavimo priimant teismo sprendimą reikalavimas (264 str.);
- c) Teismas priima sprendimą dėl visų ieškovo, atsakovo ir trečiojo asmens pareikštų reikalavimų, išskyrus atvejus, kai priimamas dalinis sprendimas. Neleidžiama peržengti byloje pareikštų reikalavimų, išskyrus atskirus LR CPK numatytus atvejus (kai tai būtina silpnesnės šalies ir viešojo intereso užtikrinimui), spręsti klausimo dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų, priimti sąlyginį sprendimą kitu nei 262 str. 1 d. nurodytu atveju (265, 266, 267 str.)
- d) Sprendimo priėmimo tvarka ir išdėstymo reikalavimai (268 str.)
- e) Sprendimo turinio reikalavimai (270str.);

LR Konstitucinis Teismas viename savo nutarimų³⁷ konstatavo, kad kiekvienas baigiamasis teismo aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Teisingumo vykdymas suponuoja ir tai, kad teismo sprendimas yra vientisas teisės aktas, kuriame nutarimoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais. Oficialiai skelbiant teismo sprendimą jame turi būti išdėstomi visi argumentai, jie negali būti teismo išdėstomi po sprendimo paskelbimo. Jeigu oficialiai būtų paskelbtas teismo sprendimas, kuris nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teismo sprendimo paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas. LR Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad tokie baigiamieji teismo aktai pagal Konstituciją nelaikytini teisingumo įvykdymo aktais, kurie yra priimami Lietuvos Respublikos vardu, netgi priešingai, tokie baigiamieji teismo aktai gali patys sudaryti prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, kitas asmens ginamas ir saugomas vertybes.

Teisė į teisingą teismą ir teismo sprendimo vykdymas: kiekvieno teismo sprendimo paskirtis ir tikslas – išspręsti teisinį disputą, apginti ir atkurti pažeistas asmens (-ų) teises ir teisėtus interesus bei garantuoti realią žmogaus teisių apsaugą. Net ir priėmus tinkamą (teisingą) teismo sprendimą, šie tikslai nebūtų pasiekti, neužtikrinus tinkamo sprendimo įvykdymo. Iš to, kas išdėstyta, galima teigti, kad teisė į teisingą teismą nebūtų visiškai įgyvendinta, veiksminga ir visu turiniu funkcionuojanti praktikoje, jei neapimtų sprendimo vykdymo stadijos, iš to galima daryti išvadą, kad EŽTK 6 str. apima asmens teisę, kad su jo teisėmis ir pareigomis susijęs teismo sprendimas būtų įvykdytas tinkamai per pagrįstą laikotarpį, kitu atveju, teisė į teisingą teismą netenka savo prasmės.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006m. rugsėjo 21d. nutarimas “Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos” Valstybės žinios. 2006, Nr. 35/03-11/06

1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamos teisės į teisingą teismą sampratos reikšmė

1950m. Europos Tarybos sudaryta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija – pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje kodifikuotos žmogaus teisės. Iš abstrakčių principų žmogaus teisės paverstos konkrečiais teisiniais įsipareigojimais, kurių vykdymo kontrolė pavesta tarptautinėms institucijoms ir sukurta pirmoji tarptautinių peticijų prieš žmogaus teisių pažeidimus sistema bei pirmasis žmogaus teisių apsaugos teismas. Šiandien Europos žmogaus teisių konvencijos sukurta sistema toliau lieka labiausiai išplėtotą regionine žmogaus teisių apsaugos sistema³⁸. Pažymėtina, kad nuo Konvencijos įsigaliojimo 1953 m. jos dalyvių skaičius išsiplėtė iki 47 valstybių,³⁹ o per funkcionavimo laikotarpį Europos Žmogaus Teisių Teismo sukaupta plati žmogaus teisių apsaugos jurisprudencija – autoritetingu teisės šaltiniu EŽTK valstybių dalyvių teisinėse sistemose.

Lietuvos Respublika 1993 m. gegužės 14 dieną tapo Europos Tarybos nare, tą pačią dieną pasirašydama ir 1950 m. EŽTK. Konvencija 1995 m. buvo ratifikuota ir pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tapo Lietuvos teisinės sistemos sudėtine dalimi, o pagal 1999 m. LR tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalį turi viršenybę Lietuvos įstatymų atžvilgiu, jei šie prieštarauja Konvencijai.⁴⁰

Pagarba EŽTK įtvirtintoms teisėms ir EŽTT sprendimams – esminis Europos Tarybos žmogaus teisių gynimo sistemos, teisinės valstybės ir demokratijos elementas, be kurio neįmanoma stabili demokratija ir Europos valstybių unifikacija.⁴¹ Svarbu paminėti ir tai, kad Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių garantavimas, pirmiausia, reiškia jų tinkamą gynimą nacionaliniu lygmeniu, o tarptautinė žmogaus teisių apsauga – tik papildoma priemonė užtikrinti asmens teises.⁴² Be to, būtina paminėti ir tai, kad Konvencija, kaip speciali žmogaus teises ginanti sutartis, negali būti aiškinama skyriumi.⁴³ Taip pat svarbu, kad Konvencija, kaip ir ja

³⁸ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius, 2006. P. 277.

³⁹ Informacija Europos Tarybos tinklalapyje <http://www.coe.int/aboutcoe/index.asp?page=47pays1europe&l=en>. Žiūrėta 2011 rugsėjo 19d.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. VIII-1248.

⁴¹ Europos Tarybos tinklapis. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Default_en.asp> [Žiūrėta 2011-01-21].

⁴² Stumbrytė Ž. Teisė į teisę ginti pažeistą teisę arba Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio taikymo praktika // *Juristas*. 2006, Nr. 10. P.31.

⁴³ Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžioji kolegija: paskirtis ir jurisprudencijos principai 1998-2007m. aiškinant ir taikant Konvencijos 2,3 ir 6 straipsnius // *Teisė besikeičiančioje Europoje*. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P.169-153.

remiantis įkurtas Europos Žmogaus Teisių Teismas, veikia subsidiarumo pagrindu - vadovaujantis principu, kad pirmiausia nacionalinės institucijos, ypač teismai, turi aiškinti ir taikyti nacionalinę teisę. Taigi, skundų į Teismą sistema yra subsidiari nacionalinių žmogaus teisių apsaugos sistemų atžvilgiu. Subsidiarus Konvencijos pobūdis atsispindi jos 13 ir 35 str. 1 d.⁴⁴

Pereinant prie teisės į teisingą teismą aiškinimo EŽTT jurisprudencijoje, reikėtų pradėti nuo EŽTK 6 straipsnio analizės, pirmiausia, akcentuojant, kad ši Konvencijos straipsnį galima skaidyti į dvi dalis: 6 (1) str. apima bendras procesines garantijas tiek civilinio, tiek baudžiamojo proceso metu, o 6 (2,3) str. garantuoja asmeniui specifines baudžiamojo proceso garantijas. Konvencijos 6 (1) str.⁴⁵ nustato, kad “Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad būtų per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismai. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešos tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina esant ypatingoms aplinkybėms, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams.”

Teisės į teisingą teismą sudėtinės teisės bus analizuojamos kitame šio skyriaus poskyryje, tuo tarpu šiame kontekste paminėtina, kad šiame magistriniame darbe, bus analizuojamas tik 6 (1) str.

D. Jočienės nuomone, Konvencijos 6 straipsnis – vienas iš dažniausiai EŽTT Didžiosios kolegijos aiškinamų ir taikomų straipsnių, svarbus tiek Konvencijos formavimo praktikai, tiek ir nacionalinei valstybių EŽTK dalyvių teisei. Įtvirtindamas teisingo teismo principą ir nustatydamas esmines procesines garantijas, Konvencijos 6 straipsnis veikia ir nacionalinių teismų sistemos veiklą bei jų veiklos principus. Pažymėtina tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas per savo veiklos laikotarpį gana detalai išaiškino Konvencijos 6 straipsnio teisingo teismo principus, leidžiančius koreguoti nacionalinius teismų procesus, įskaitant įstatyminės

⁴⁴ ten pat.

⁴⁵ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais nr. 11 ir 14, su papildomais protkolais Nr. 4, 6, 7, 12 ir 13 // Valstybės žinios 1995, Nr. 40-987.

bazės pakeitimus, suteikiant asmenims visas Konvencijos garantijas pagal 6 straipsnį ir garantuojant rungtynišką procesą.⁴⁶

Pagal EŽTK 26 str. 1 d. Europos Žmogaus Teisių Teisme bylas nagrinėja vieno teisėjo sudėties Teismas⁴⁷, trijų teisėjų komitetai, septynių teisėjų kolegijos bei septyniolikos teisėjų Didžioji kolegija. Dėl išskirtinės padėties ir įtakos EŽTK formavimo praktikai, tikslinga trumpai aptarti EŽTT Didžiosios kolegijos paskirtį bei įgaliojimus. Pagal Konvencijos 26 straipsnį Didžioji kolegija yra septyniolikos teisėjų kolegija. Konvencijos 30 nustato, kad kai kolegijos nagrinėjama byla kelia sudėtingą Konvencijos ar jos protokolų aiškinimo klausimą, arba kai klausimo svarstymas kolegijoje gali sąlygoti nesuderinamą su ankstesniu Teismo sprendimu rezultatą, bet kuriuo metu iki sprendimo priėmimo, kolegija gali nutarti perleisti bylą Didžiajai Kolegijai, jei bylos šalys tam neprieštarauja.

Teismo Didžiosios kolegijos įgaliojimai nustatyti Konvencijos 31 straipsnyje: priima sprendimus dėl pareiškimų, pateiktų pagal 33 (tarptvalstybinėse bylose) ar 34 (individualios peticijos) straipsnius, kai kolegija perleidžia bylą kaip keliančią sudėtingą Konvencijos ar jos protokolų aiškinimo klausimą (arba kai klausimo svarstymas kolegijoje gali sąlygoti nesuderinamą su ankstesniu Teismo sprendimu rezultatą) pagal 30 straipsnį, sprendžia klausimus, Ministrų Komiteto perduotus Teismui pagal Konvencijos 46 straipsnio 4 dalį (dėl Aukštosios Susitariančiosios Šalies galutinio Teismo sprendimo byloje, kurios šalimi yra, nevykdymo)⁴⁸.

Byla Didžiajai kolegijai nagrinėti taip pat gali būti perduota remiantis Konvencijos 43 straipsniu: išimtiniais atvejais per tris mėnesius nuo kolegijos sprendimo priėmimo byloje penkių Didžiosios kolegijos teisėjų sprendimu patenkinus bylos šalies prašymą perduoti bylą svarstyti Didžiajai kolegijai. Byloje taip pat turi būti keliamas sudėtingas Konvencijos ar jos protokolų aiškinimo ar taikymo klausimas, ar visuotinės svarbos problema.

Reziumuojant tai, kad išdėstyta, galima teigti, kad Teismo Didžioji kolegija yra išskirtinės svarbos organas, turintis teisę išaiškinti Konvencijos nuostatas bei keisti iki tol buvusią nusistovėjusią Teismo praktiką. Dėl Konvencijos suteiktų galių, Teismo Didžioji

⁴⁶ Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžioji kolegija: paskirtis ir jurisdikcijos principai 1998-2007m. aiškinant ir taikant Konvencijos 2,3 ir 6 straipsnius // Teisė besikeičiančioje Europoje. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P.169-186.

⁴⁷ Siekiant paspartinti EŽTT bylų nagrinėjimo procesą, įvestas vieno teisėjo sudėties teismo institutas – viena iš 2010m. birželio mėnesį įsigaliojusio EŽTK protokolo nr. 14 naujovių.

⁴⁸ EŽTK 46str.4d.: Jei Ministrų Komitetas mano, kad Aukštoji Susitariančioji Šalis atsisako vykdyti sprendimą byloje, kurios šalis ji yra, oficialiai išpėjęs Šalį ir dviejų trečdalių atstovų, įgaliotų dalyvauti Komitete, balsų dauguma priėmęs sprendimą, jis gali kreiptis į Teismą su klausimu dėl Šalies įsipareigojimų pagal 1 dalį nevykdymo.

kolegija laikoma EŽTK aiškinimo ir taikymo vienodumo užtikrinimo įrankiu.⁴⁹ Dėl itin gausios Teismo praktikos Konvencijos 6 straipsnio atžvilgiu, aptartos išskirtinės EŽTT Didžiosios kolegijos padėties bei ribotos magistrinio darbo apimties, toliau bus analizuojama teisės į teisingą teismą samprata daugiausia Teismo Didžiosios kolegijos sprendose bylose.

1.3. Teisės į teisingą teismą turinio ypatumai

1.3.1. Teisės į teismą apimtis

Prieš pradėdant nagrinėti atskiras teisę į teisingą teismą sudarančias teises, būtina pabrėžti, kad dėl ribotos magistrinio darbo apimties ir plačios EŽTT Didžiosios Kolegijos jurisprudencijos, analizuodama jas, darbo autorė nekelia sau tikslo atskleisti visą Teismo suformuluotą Konvencijos materialinių teisių, numatytų EŽTK 6 str. aiškinimą bei taikymą. Dėl šios priežasties toliau bus nagrinėjami tik tam tikri, magistrinio darbo autorės nuomone, esminiai kiekvienos sudėtinės teisės į teisingą teismą principai, nustatyti reikšmingiausiose ir naujausiose EŽTT DK bylose kurie, turėtų sukurti pagrindus tolesnei temos analizei.

Taip pat tikslinga konkretizuoti, kad bus remiamąsi jau minėta plačiąja teisės į teisingą teismą samprata, t.y. teisė į teisingą teismą bus traktuojama kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sinonimas, apimantis visas Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintas teises: teisę į teismą, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą (kaip teisingumo elementą), teisę į viešą bylos nagrinėjimą, teisę į nešališką ir nepriklausomą teismą, teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, teisę skelbti teismo sprendimus viešai.⁵⁰

Vienas svarbiausių Konvencijos 6 straipsnio reikalavimų – teisingo / sąžiningo proceso (fair trial) principas, susijęs tiek su teismo proceso trukmės, tiek sprendimo argumentavimo ir visų būtinų procesinių garantijų asmeniui suteikimu. Konvencijos 6 ir 13 straipsniuose įtvirtintas teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, garantuoja teisminę gynybą. Taigi, kad teismo procesas būtų teisingas / sąžiningas, pirmiausia asmeniui turi būti suteikta teisė į teismą. Tokią nuostatą Teismas išreiškė dar Golder prieš Jungtinę Karalystę bylos sprendime 1975 m., vėliau pakartojo

⁴⁹ Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžioji kolegija: paskirtis ir jurisprudencijos principai 1998-2007m. aiškinant ir taikant Konvencijos 2,3 ir 6 straipsnius // Teisė besikeičiančioje Europoje. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P.152.

⁵⁰ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal 1950 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Daktaro disertacija. Vilnius, 2009. P. 17-18.

Osman prieš Jungtinę Karalystę byloje 1998 m.⁵¹ Taip pat svarbus EŽTT išaiškinimas, kad 6 (1) str. įtvirtinta civilinio pobūdžio teisių ir pareigų sąvoka vertinama autonomiškai, t.y. nepriklausomai nuo valstybės atsakovės vidaus teisės nuostatų, ji yra nepriklausoma ir tai, ar teisė pagal EŽTK turėtų būti vertinama kaip civilinė, priklauso nuo šios teisės tikrojo turinio ir poveikio⁵².

Nagrinėjant teisę į teismą neišvengiamai kyla klausimas dėl jos apimties – ar EŽTK 6 str. gali būti taikomas apeliacinių ir kasacinių procedūrų atžvilgiu. Nagrinėjant teismo prieinamumo aspektus remiantis EŽTT praktika galima matyti, kad asmuo visų pirma turi turėti galimybę patekti į teismą⁵³, kuris privalo išspręsti civilinių teisių ar baudžiamųjų kaltinimų klausimus. Kudla byloje prieš Lenkiją Teismo DK pakartojo savo jurisprudencijoje taikomą principą, kad Konvencija neįpareigoja valstybių sukurti apeliacinių ir kasacinių teismų, tačiau jei pasirenka juos įkurti, tai prisiima įsipareigojimą užtikrinti asmenims Konvencijos 6 str. pagrindines garantijas. Nors Konvencijos 6 str. taikymas šių teismų atžvilgiu priklauso nuo minėtų procesų specifikos, neabejotina, kad tiek apeliacinė, tiek kasacinė procedūra patenka į Konvencijos 6 str. taikymo sritį⁵⁴. Tam tikrų 6 straipsnio reikalavimų netaikymas tam tikram apeliaciniam ar kasaciniam procesui priklausys nuo šio proceso vidaus teisėje ypatybių ir nuo konkrečios situacijos⁵⁵. Taip pat Kudla byloje svarbu tai, kad Teismas pabrėžė, jog Lenkijos teisėje nėra efektyvios teisinės gynybos priemonės dėl skundo pagal Konvencijos 6 str. 1 d. dėl proceso turkmės. Priemonė pagal Konvencijos 13 str. turi būti efektyvi ir teoriškai, ir praktiškai⁵⁶, tačiau toks efektyvumas nebūtinai kiekvienu atveju reiškia, kad turi būti priimtas asmeniui palankus sprendimas.

Subjektai, kurių atžvilgiu taikomas Konvencijos 6 str. neapima tam tikrų asmenų, pvz. Pellegrin byloje prieš Prancūziją⁵⁷ teismas buvo nustatęs itin svarbų principą, kad valstybės tarnybos atžvilgiu Konvencijos 6 str. yra netaikomas. Buvo įvestas funkcinis kriterijus, kurį pasitelkus kiekvienu atveju bus nustatomos atitinkamo valstybės pareigūno pareigos ir atsakomybė. Teismas šioje byloje taikė taip vadinamąjį siaurinamąjį Konvencijos 6 (1) str. aiškinimą valstybės tarnautojų atžvilgiu, pabrėžiant, kad Konvencijos 6 str. nebus taikomas tų pareigų atžvilgiu, kurios susijusios su valstybės funkcijų atlikimu ir kurias delegavo viešojo teisė, siekianti užtikrinti valstybės bendruosius interesus arba kitą viešąją valdžią. Taigi, šioje byloje

⁵¹ Golder v. D. Britanija, 1975 02 21 / Osman v D. Britanija 1998 10 28.

⁵² Benthem v Netherlands, nr. 8848/80, 1985; Ferrazzini v Italija, DK, nr. 44759/98, 2001-07-12 ir kt.

⁵³ Baškienė v. Lietuva, nr. 11529/04, 2007-07-24d, §78-81.

⁵⁴ The Twalib v Graikija, nr. 1427-1428, 1998-06-09, §46.

⁵⁵ Göç v Turkija, §47-52, taip pat Gogoladze v Gruzija, nr. 4683/03, 2007m. 12 11d sprendimas, §§31-38

⁵⁶ Ilhan v Turkija, nr. 22277/93, 2000, §97.

⁵⁷ Pellegrin v. Prancūzija, nr. 28541/95, 1999m. gruodžio 8d.

Teismas, kaip bendrą taisyklę, pabrėžė, kad Konvencijos 6 str. (teisės kreiptis į teismą prasme) nebus taikomas valstybės tarnautojams, atliekantiems valstybės funkcijas, dėl jų ginčų, susijusių su įdarbinimu valstybės tarnyboje, jų karjera arba valstybės tarnybos santykių pasibaigimu. Reikia pažymėti, kad praėjus 8 metams po sprendimo DK pakeitė minėtoje byloje sufomuluotus principus ir pabrėžė, kad Konvencijos 6 str. gali būti taikomas ir valstybės tarnautojams. EŽTT DK Vilho Eskellinen ir kt. byloje prieš Suomiją pakeitė Pellegrin byloje suformuotą Teismo praktiką, bet aiškiai nustatė dvi aplinkybes, kurioms esant valstybė galės ginčyti šio straipsnio taikymą valstybės pareigūnams. Taigi, Konvencijos 6 str. galės būti netaikomas valstybės tarnautojams, kai bus įvykdytos dvi sąlygos:

a) Kai tam tikrai tarnautojų grupei vidaus teisė akivaizdžiai nesuteikia teisės kreiptis į teismą;

b) Tokios teisės nesuteikimas turi būti išimtinai susijęs su valstybės interesų apsauga.

Valstybė kiekvienu atveju privalės įrodyti, kad ginčas yra tiesiogiai susijęs su viešosios valdžios deleguotų valstybės funkcijų vykdymu ir būtent dėl specialaus pasitikėjimo ir lojalumo reikalavimo tarp valstybės tarnautojo ir valstybės yra negalimas 6 str. taikymas. Teismas pabrėžė, kad iš principo negali būti pateisinamas Konvencijos 6 str. netaikymas darbo ginčų atvejais, susijusiais su atlyginimo, įvairių priemokų ir priedų klausimais, remiantis specialiais ryšiais tarp valstybės pareigūno ir valstybės. Tokiais atvejais šio straipsnio taikymas preziumuojamas, o Vyriausybė privalės įrodyti, kad valstybės tarnautojai dėl to ginčo negali kreiptis į teismą pagal vidaus teisės nuostatas, ir tokios galimybės nesuteikimas yra pateisinamas pagal 6 str.

Lietuvoje Konstitucinis Teismas taip pat akcentavo, kad demokratinėje valstybėje teismas – pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija, todėl konstitucinis teisminės gynybos principas yra universalus, įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme.

Teisė kreiptis į teismą neatsiejama nuo teisės į teisminę gynybą. S. Vėlyvio požiūriu, teisė į teisminę gynybą – sudėtingo turinio sąvoka: jos turinį sudaro dvi tarpusavyje glaudžiai susijusios teisės, pirma – subjektinė procesinė teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos, antra – materialinė teisė patenkinti reikalavimą, kurio siekia besikreipiantis asmuo. Savo ruožtu, kiekviena iš šių teisių turi tik joms būdingą turinį ir tik tuo atveju, jei besikreipiantis į teismą asmuo turi tiek subjektinę procesinę, tiek subjektinę materialinę teisę į pareikštų reikalavimų

patenkinimą, galima teigti, kad šiam asmeniui priklauso teisė į teisminę gynybą ir tokia gynyba jam bus suteikta.⁵⁸

Kiekvienas turi teisę pareikšti reikalavimą dėl savo civilinių teisių ir pareigų prieš teismą ar tribunolą. Tačiau teisė į teismą, įtvirtinta Konvencijos 6 str. 1 d. nėra absoliuti ir jai gali būti taikomi ribojimai, kurie leidžiami, nes teisė kreiptis jau savo prigimtimi reikalauja valstybinio reguliavimo. Teismo nuomone, šie apribojimai negali suvaržyti ar apriboti teisės kreiptis tokiu būdu ar apimtimi, kad būtų pažeista pačios teisės esmė. Taip pat, apribojimas nebus suderinamas su Konvencijos 6 str. 1d., jei jis neturės teisėto tikslo ir jeigu neišpildys proporcingumo reikalavimų tarp naudojamų priemonių ir siekimo tikslo.⁵⁹ Teismas ne kartą pabrėžė, kad Konvencija siekia garantuoti tik realiai egzistuojančias praktines ir veiksmingas teises.⁶⁰ Jeigu valstybė galėtų be apribojimų ar Konvencijos įgyvendinimo institucijų kontrolės panaikinti visą sritį civilinių ieškinių ar pripažinti imunitetus nuo civilinės atsakomybės tam tikros kategorijos asmenims, tokia situacija būtų iš esmės nesuderinama su teisės viešpatavimo principu demokratinėje visuomenėje ar bendraisiais principais įtvirtintais Konvencijos 6 str. 1 d.⁶¹

Taigi, asmens teisė kreiptis į teismą kyla iš teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą, kuri bet kurioje teisinėje valstybėje privalo būti garantuojama kiekvienam, nepriklausomai nuo to, ar asmuo siekia ginti savo teises ar teisėtus interesus nuo kitų asmenų, ar nuo neteisėtų valstybės institucijų, pareigūnų veiksmų.⁶²

Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad įstatymai ar kiti teisės aktai gali nustatyti tam tikrų ginčų sprendimo kompetenciją ne teismams, o kitoms institucijoms, taip pat galima ir privaloma išankstinė neteisiminė ginčo sprendimo tvarka (pvz. numatyta daugumai darbo ginčų Lietuvoje, mokestiniams, ginčams dėl prekių ženklų, dizaino įregistravimo, patentų išdavimo ginčams). Abiem minėtais atvejais įstatymo ar kito teisės akto negali būti suvaržoma ar panaikinama asmens teisė kreiptis į teismą, t.y. pirmuoju atveju būtina sąlyga, leidžianti asmeniui kreiptis į teismą dėl kitų institucijų sprendimų apskundimo, o esant privalomai išankstinei neteisiminei ginčo sprendimo tvarkai, asmeniui išpildžius šį reikalavimą, turi būti garantuojama teisė kreiptis į teismą.

⁵⁸ Vėlyvis S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“, vykusios 2006 08 14-15, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: UAB „Visus plenus“. P.205.

⁵⁹ Waite and Kennedy v. Germany [DK], nr. 26083/94, 1999, § 59; T.P. and K.M. v. D. Britanija [DK], nr. 28945/95, § 98.

⁶⁰ Ait-Mouhoub v. Prancūzija, 1998 10 28, § 52; Sahnovsky v Russia, nr.21272/03, 2010 11 02, §97.

⁶¹ Fayed v. the D. Britanija, nr. 294-B, 1994 09 21, § 65.

⁶² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas. I tomas. Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2005. P. 210.

Apibendrinant aptartas teisės į teismą dalis, galima pasakyti, kad svarbią vietą čia užima teisingo / sąžiningo proceso principas, susijęs tiek su teismo proceso trukmės, tiek sprendimo argumentavimo ir visų būtinų procesinių garantijų asmeniui suteikimu. Nepaisant to, kad kiekvienam turi būti suteikta teisė pareikšti reikalavimą dėl savo civilinių teisių ir pareigų prieš teismą ar tribunolą, visgi teisė į teismą, nėra absoliuti: jai gali būti taikomi ribojimai, kurie savo ruožtu negali varžyti ar riboti teisės taip, kad būtų pažeista jos esmė. Įstatymais ar kitais teisės aktais nustatčius tam tikrų kategorijų ginčų sprendimo kompetenciją neteisiminėms institucijoms, ar privalomą išankstinę neteisiminę ginčo sprendimo tvarką, jokiu būdu negali būti suvaržoma ar panaikinama asmens teisė kreiptis į teismą.

1.3.2. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą prielaidos

Pereinant prie antrosios sudėtinės teisės į teisingą teismą teisės, paminėtina, kad, EŽTT teigimu, teisė į teisingą teismo procesą, kurią garantuoja EŽTK 6 str. 1 d., privalo būti aiškinama teisės viešpatavimo (*angl. rule of law*) principo šviesoje. Tai reiškia, kad bylos šalys turi turėti efektyvias teises gynbos priemones, leidžiančias jiems apginti savo civilines teises.⁶³ Be to, teisingas bylos nagrinėjimas taip pat neįmanomas be esminio jo elemento – lygiateisiškumo reikalavimo (*angl. equality of arms*). Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, šalių lygiateisiškumas – dalis platesnės teisingo teismo koncepcijos.⁶⁴ Šioje dalyje, siekiant visapusiško proceso teisingumo išnagrinėjimo taip pat bus nagrinėjami ir kiti iš esmės su teisingu bylos nagrinėjimu susiję teisės į teisingą teismą elementai: teisės į bylos išnagrinėjimą per trumpiausią laiką, teisės į viešą bylos nagrinėjimą ir teisė į viešą teismo sprendimo paskelbimą.

Kress byloje⁶⁵ Teismas pabrėžė, kad teisingo teismo principas reiškia, kad proceso šalys turi turėti galimybę žinoti bei atsakyti į bet kokį pareiškimą arba įrodymą, kurie gali paveikti teismo sprendimą ir kuriais remiamasi byloje ir kuriuos padaro net ir nepriklausomi nacionalinių teisinių tarnybų atstovai. Šioje byloje pareiškėja skundėsi, kad jos procesas administraciniuose teismuose nebuvo teisingas dėl to, kad nei ji, nei jos advokatas neturėjo galimybės prieš posėdį gauti ir išstudijuoti Vyriausybės komisaro nuostatą bei atsakyti į ją viešo posėdžio metu, nes šis pareigūnas kalba paskutinis, be to, komisaras dalyvavo svarstant bylą ir, nors jis nedalyvavo

⁶³ Sabeh El Leil v. Prancūzija, 2011 06 29, nr. 34869/05 §46 / Bėleš ir kt. v.Čekija, nr. 47273/99, § 49, ECHR 2002-IX.

⁶⁴ Ekbatani v Švedija, 1988 05 26, nr. 134, §30.

⁶⁵ Kress v Prancūzija, nr. 39594/98, 2001 06 07.

balsuojant, vien jo dalyvavimas pažeidžia šalių lygybės principą ir teisę į rungtynišką procesą. Vis dėlto Teismas šioje byloje nenustatė teisingo proceso pažeidimo dėl to, kad šalys negalėjo iš anksto gauti komisaro nuomonės dėl bylos bei atsakyti į jo pasisakymus teismo viešo posėdžio metu. Teismas laikė, kad Vyriausybės komisaras yra *sui generis* institucija, kuri atsakinga už administracinių teismų procedūros organizavimą Prancūzijoje. Šis pareigūnas pirmą kartą procedūros metu kalba viešai viešame teismo posėdyje, ir tiek teisėjai, tiek bylos šalys, tiek byloje dalyvaujantys pašaliniai asmenys susipažįsta su jo nuostatomis ir rekomendacijomis. Dėl to fakto, kad bylos šalys negali atsakyti į Vyriausybės komisaro pasisakymą viešo teismo posėdžio metu, teismas pabrėžė, kad šiuo atveju šalys prieš posėdį turi teisę teikti klausimus Vyriausybės komisarui ir sužinoti jo bendrą nuostatą, be to, jos gali atsakyti į ją memorandumu, o tai ir buvo padaryta šioje byloje.

Dar viena svarbi byla, kurioje buvo analizuojami rungtyniško proceso aspektai - Göç v Turkija.⁶⁶ Savo sprendime Teismas pabrėžė, kad teisė į rungtynišką procesą apima ginčo šalių teisę tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese gauti bei svarstyti bet kokius dokumentus arba įrodymus, pateikiamus teisėjui, jei toks dokumentas gali paveikti bylos sprendimą. DK nustatė pažeidimą remdamasi tuo, kad generalinio prokuroro nuomonė buvo pateikta Kasacinio teismo kolegijai, tačiau nepateikta pareiškėjui. To pasekoje buvo konstatuoti proceso pažeidimai ir nukrypimas nuo Konvencijos 6 str.

Toliau tęsiant lygiateisiškumo temą, Teismas Ruiz Garzia v Ispanija byloje⁶⁷, kurioje pareiškėjas skundėsi, jog jam nebuvo suteiktas teisingas procesas apeliaciniame instancijoje, nes Madrido Audiencia Provincial teismas savo sprendime neatsakė į visus jo pateiktus argumentus, kuriais grindžia savo sprendimus iškilus klausimas, kiek plačiai teismai privalo nurodyti sprendimų priežastis. EŽTT nuomone, tai priklauso nuo kiekvienos bylos aplinkybių ir nuo priimto sprendimo pobūdžio, tačiau būtent šioje byloje Teismo DK pažymėjo, kad nepaisant to, jog teismai privalo pateikti sprendimo argumentus, tai nereiškia, kad jie privalo detaliai atsakyti į kiekvieną pateiktą argumentą. Teismas nusprendė, kad pareiškėjui buvo taikytas rungtyniškas procesas, įvairiose proceso stadijose jis galėjo pateikti visus argumentus ir gintis, nors nacionalinių teismų argumentai galėjo būti detalesni, pareiškėjui vis dėlto buvo suteiktas teisingas procesas, taigi, pažeidimų Konvencijos 6 str. 1 d. atžvilgiu nebuvo nustatyta.

Šalių lygiateisiškumas teisminiame procese užtikrinamas per dalyvavimą posėdyje asmeniškai arba atstovavimo institutą. Sachovsky byloje⁶⁸, EŽTT išreiškė savo poziciją dėl dalyvavimo bylos nagrinėjime nuotoliniu būdu. Tokia naujovė Lietuvos Respublikos teismuose

⁶⁶ Göç v Turkija, nr. 36590/97, 2002-07-11, §55, CEDH 2002-V.

⁶⁷ Ruiz Garzia v Ispanija, nr. 30544/96, § 26.

⁶⁸ Sahovsky v Rusija, nr. 21272/03, 2010 11 02.

kol kas nėra taikoma, tačiau vis labiau modernizuojant teismo procesą, tikslinga ją paminėti. Dalyvavimo bylos nagrinėjime per video priemonės būdas pats savaime nėra nesuderinamas su teisingo ir viešo bylos nagrinėjimo nuostata, tačiau svarbu, kad būtų užtikrinama, jog asmuo turėtų galimybę sekti procesą ir būti girdimas be techninių trukdžių, taip pat privalo būti garantuojamas veiksmingas ir konfidencialus nuotoliniu būdu byloje dalyvaujančio asmens bendravimas su advokatu. Šioje byloje, pareiškėjui buvo suteikta galimybė nuotoliniu būdu bendrauti su naujai paskirtu advokatu 15 minučių, iš karto prieš bylos nagrinėjimą teisme. EŽTT nuomone, atsižvelgiant į bylos kompleksiskumą ir sudėtingumą, toks skirtas laikas buvo per trumpas bylos aptarimui ir užtikrinimui, kad naujai paskirto atstovo teisinė pozicija ir supratimas apie bylą būtų tinkami.⁶⁹

Taigi, kaip matyti iš Teismo praktikos, svarbu išlaikyti tinkamą šalių lygiateisiškumo reikalavimo ir rungtyniško proceso santykį: vienais atvejais lygiateisiškumo reikalavimo pažeidimas nebūtinai reikš nukrypimą nuo teisingo proceso, o kitais gali sąlygoti Konvencijos nuostatų pažeidimus. Manytina, kad tinkamą šalių padėtį lygiateisiškumo aspektu privalo užtikrinti sąžiningas, teisingas ir nepriklausomas teismas. Tik laikydamiesi teisės aktuose nustatytų procedūrų, tinkamai taikydami materialinės teisės normas ir viso bylos nagrinėjimo proceso metu siekdami apsaugoti žmogaus teises ir laisves, teismai gali užtikrinti, kad jie – žmogaus teises ginanti, o ne pažeidžianti institucija.⁷⁰

Kad teismo procesas galėtų būti pripažintas teisingu, jis privalo atitikti ir efektyvumo kriterijus, t.y. trukti protingą laiką: svarbu, kad nei civilinių, nei baudžiamųjų bylų atžvilgiu nėra ir negali būti numatyti konkretūs išnagrinėjimo terminai, proceso trukmė kiekvienu atveju priklauso nuo konkrečios bylos specifikos. Vertinant Teismo praktiką šioje srityje, galima pastebėti, kad ji gana aiški: nagrinėjant skundus dėl proceso trukmės, Teismas apsiriboja trumpais argumentais ir dažniausiai pateikia išvadą dėl konkrečios bylos.

Teismo DK ne kartą savo sprendimuose pabrėžė, kad Konvencijos 6 str. 1 d. įpareigoja valstybes taip susitvarkyti savo teisinę sistemą, kad jos užtikrintų bylų sprendimą per trumpiausią laiką. EŽTK garantuoja ne tik asmens teisę į greitą ir teisingą procesą, bet ir teisę į efektyvią teisinę gynybą valstybės institucijose. EŽTT DK *Sürmeli v Vokietija* bylos sprendime konstatavo, kad efektyvi teisinė gynyba išpildo efektyvumo reikalavimą, jei užkerta kelią nurodytam pažeidimui arba jo tolesniam egzistavimui, arba suteikia tinkamą kompensaciją dėl jau padarytų Konvencijos pažeidimų. Pasak Teismo, EŽTK 13 str. garantuoja gynybos priemonę

⁶⁹ *Sahovsky v Russia*, nr. 21272/03, 2010 11 02, §98;§103.

⁷⁰ Valančius V. Žmogaus teisių užtikrinimas administraciniuose teismuose taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją // Teisė besikeičiančioje Europoje. Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 512.

taip pat ir dėl galimų Konvencijos 6 str. pažeidimų, padarytų pernelyg ilgai nagrinėjant bylą. Savo ruožtu, ši priemonė yra veiksminga, jei ją pasitelkęs pareiškėjas gali pagreitinti kompetentingo teismo sprendimą arba gauti tinkamą kompensaciją dėl jau atsiradusio vilkinimo.⁷¹ Sprendžiant, ar teismo procesas atitinka protingos trukmės reikalavimus, reikia atsižvelgti į kelis kriterijus: bylos sudėtingumą, pareiškėjo elgesį bei valstybės pareigūnų elgesį tyrimo metu, taip pat proceso įtaką pareiškėjui⁷². Trumpai aptariant svarbiausius šių kriterijų taikymo aspektus, į kuriuos atsižvelgia Teismas, vertindamas, ar procesas nepažeidžia teisės į bylos išnagrinėjimą per trumpiausią laiką, paminėtini: laikotarpiai tarp atliktų veiksmų, nustatytų faktų pobūdis (tam tikros bylos pačios savaime laikomos sudėtingomis), proceso dalyvių skaičius, tarptautinis elementas, bylų sujungimas, rašytinių įrodymų apimtis. Svarbu paminėti ir tai, kad teismo darbo krūvis nėra priežastis proceso trukmei, o proceso vilkinimo šalies iniciatyva faktas vertintinas kaip nesąžiningumas, todėl valstybė negali būti laikoma už tai atsakinga, taip pat tam tikrais atvejais teismo pareiga užtikrinti bylos nagrinėjimo per trumpiausią laiką reikalavimą, vertinama griežčiau, pvz.: kai pareiškėjas turi sveikatos sutrikimų⁷³, dėl darbo ginčų⁷⁴, bylos šalys – senyvi asmenys, įvaikinimo bylose.⁷⁵

Teisė, kad byla būtų išnagrinėta per trumpiausią laiką užtikrinama tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose – civilinio pobūdžio bylose siekiama užtikrinti teisingumo vykdymą be delsimo, kuris galėtų pakenkti sprendimo veiksmingumui ir patikimumui, o baudžiamosiose papildomai siekiama užtikrinti, kad asmenys būtų apsaugoti nuo per ilgai trunkančios nežinomybės dėl tolesnio savo likimo. Žinoma, negalima vienareikšmiškai teigti, kad proceso ilgumas visada yra tik neigiamas dalykas: pasitaiko atvejų, kai delsimas proceso dalyviams net naudingas (pvz. kai nėra taikomos procesinės prievartos priemonės, pasinaudojant senaties terminais)⁷⁶. Bet kokių atveju negalima suabsoliutinti ir šio požiūrio, nes delsimas dažniausiai naudingas tik vienai proceso šaliai, taip pat pažeidžiant lygiateisiškumo reikalavimus ir kitus esminius proceso principus.

Dar viena neatskiriama teisės į teisingą bylos nagrinėjimą dalis – teisingas teismo sprendimas. Kad teismo sprendimas atitiktų teisingumo reikalavimą, jis turi būti tinkamai motyvuotas. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalis

⁷¹ Sürmeli v. Vokietija, nr. 75529/01 2006-06-08.

⁷² Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją, Sürmeli v. Vokietija, *Süßmann v. Germany*, *Gast and Popp v. Germany* ir kt.

⁷³ A ir kt. v. Danija, nr. 20826/92, 1996 02 08.

⁷⁴ Frydlender v. Prancūzija, nr. 30979/96, 2000 06 27 §45; Nibbio v. Italija, nr. 12854/87, 1992 02 26.

⁷⁵ Niederböster v. Vokietija, 39547/98, 2003 02 27, §33.

⁷⁶ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją // Vilnius, 2010.

įpareigoja teismus nurodyti savo sprendimų motyvus.⁷⁷ Vėlesnėje Teismo praktikoje ši nuostata tikslinama: EŽTK 6 str. negali būti aiškinamas kaip numatantis imperatyvą teismui pateikti detalų atsakymą į kiekvieną argumentą. Teismas pabrėžė, kad reikalavimo nurodyti sprendimo motyvus apimtis gali varijuoti priklausomai nuo sprendimo pobūdžio. Todėl nustatant, ar teismas neįvykdė reikalavimo nurodyti sprendimo motyvus, kylančio iš Konvencijos 6 str. būtina atsižvelgti į individualias bylos aplinkybes.⁷⁸

Reziumuojant tai, kas išdėstyta, teisė į teisingą teismo procesą privalo būti aiškinama teisės viešpatavimo principo šviesoje: bylos šalims turi būti garantuojamos efektyvios teisinės gynybos priemonės, šalių lygiateisiškumas gali būti užtikrinamas asmeniškai arba per tinkamą atstovavimą teismo procese. Galiausiai teisingas bylos nagrinėjimas užbaigiamas teisingu – tinkamai motyvuotu, materialines teisės normas atitinkančiu – teismo sprendimu.

Pereinant prie teisės į viešą bylos nagrinėjimą, galima pasakyti, kad remiantis Teismo jurisprudencija, nuo viešojo posėdžio reikalavimo gali būti nukrypta antrojoje arba trečiojoje instancijoje, jei pirmojoje instancijoje asmuo turėjo galimybę būti išklausytas viešame posėdyje.⁷⁹ EŽTT Didžiosios Kolegijos byloje *Martinie prieš Prancūziją*⁸⁰, pasirėmusi GOC byla *orieš Turkija*⁸¹, pakartojo, kad tam tikrais atvejais gali būti išimtinės aplinkybės, leidžiančios nukrypti nuo viešo posėdžio reikalavimo, tačiau toje byloje teisės į viešą posėdį pažeidimas buvo konstatuotas remiantis tuo, kad pareiškėjas neturėjo galimybių reikalauti viešo posėdžio Audito teisme. Taigi, darytina išvada, kad pareiškėjams turi būti suteikiamas viešas posėdis bylose, mažų mažiausiai bent vienoje instancijoje, priklausomai nuo bylos aplinkybių ir ginčo esmės, o nukrypti nuo šio reikalavimo leidžiama tik esant tokį nukrypimą pateisinančioms išimtinėms aplinkybėms.⁸²

Priešinga išvada dėl viešo posėdžio buvo padaryta *Jussila* byloje prieš Suomiją⁸³, kurioje buvo konstatuota, kad viešas posėdis buvo nebūtinai svarstyti šiai mokesčių bylai ir, šiuo atveju, nebuvo pažeisti teisingo teismo proceso principai, nes pareiškėjas turėjo galimybę reikalauti viešo posėdžio, ir teismai tokią galimybę apsvarstė. Pareiškėjui gresianti bauda buvo nedidelė, jis turėjo galimybę pateikti savo nuomonę byloje raštu ir komentuoti mokesčių

⁷⁷ *Van de Hurk v. Nyderlandų Karalystė*, 16034/90, 1994m.04--19d. §61

⁷⁸ *Hiro Balani prieš Ispaniją*, 18064/91, 1994-12-09d. § 27; taip pat *Ruiz Torija prieš Ispaniją*, 18390/91, 1994-12-09d. § 29; *Suominen prieš Suomiją*, nr. 37801/97, 2003-07-01, § 34, kt.

⁷⁹ *Ekbatani v Švedija*, nr. 10563/83, 1988-05-26, P.14, §31.

⁸⁰ *Martinie v. Prancūzija*, nr. 58675/00, 2006-04-12 §43, §44.

⁸¹ *GOC v Turkey*, 2002 07 11, A/36590/97

⁸² Štarienė L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją* // Vilnius, 2010. P.178.

⁸³ *Jussila v Suomija*, nr. 73053/01, 2006-11-23.

inspekcijos pareigūnų pateiktą nuostatą. Be to, Administracinis teismas analizavo ir nurodė išimtines aplinkybes, šioje byloje leidusias nukrypti nuo viešo posėdžio reikalavimo.

Taigi, remiantis Didžiosios Kolegijos jurisprudencija, galima daryti išvadą, kad pirmojoje ir vienintelėje instancijoje viešas posėdis svarstant bylą yra būtinas, o aukštesnėse instancijose nuo šio reikalavimo tam tikrais atvejais, esant išimtinėms aplinkybėms, gali būti nukrypstama. Visose šiose bylose⁸⁴ Teismas nustatė Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą dėl to, kad šalims nebuvo pateikta arba atitinkamų pareigūnų nuomonė, arba teisėjo pranešėjo pranešimas, ir jos neturėjo galimybių atsakyti į šiuos pareiškimus.

Dar viena teisės į teisingą teismą sudėtinė dalis, kurią vientiso nagrinėjimo dėlei, reikėtų paanalizuoti - teisė į viešą teismo sprendimo paskelbimą. Skelbiant teismo sprendimą viešai užtikrinamas teismo proceso skaidrumas ir byloje dalyvaujančių asmenų teisės, taip pat tam tikrais atvejais visuomenės interesas, o to pasekoje ir pasitikėjimas teismine institucijomis. Klausimas, ar visais atvejais privalu pateikti viešumai visą teismo sprendimą, kad būtų pasiekti minėti tikslai, analizuojamas ir EŽTT jurisprudencijoje. Teismo praktikoje vyrauja pozicija, kad skaityti visą teismo sprendimą viešame teismo posėdyje nėra privaloma. Bet svarbu tai, kad skiriasi reikalavimai dėl pirmosios ir aukštesnių instancijų teismų sprendimų skelbimo viešai. Jeigu pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo sprendimai buvo tinkamai paskelbti viešai, nėra reikalaujama skelbti viešai kasacinės instancijos teismo sprendimo. Taip pat visada turi būti atsižvelgiama į proceso specifiką, teismo kompetenciją ir EŽTK 6 str. 1 d. tikslą – kad visuomenė galėtų vertinti teisminės valdžios darbą taip užtikrinant teisingą teismo procesą.⁸⁵ Paminėtina tai, kad teismo sprendimo paskelbimas oficialiame leidinyje⁸⁶ ar patalpinimas teismo registre⁸⁷ prilyginamas tinkamam viešam paskelbimui. Toliau nagrinėjant viešo teismo sprendimo paskelbimo specifiką Teismo jurisprudencijoje, tikslinga paminėti 2008 m. bylą R. Biryukov prieš Rusijos Federaciją⁸⁸, kurioje EŽTT nagrinėjo klausimą dėl rezoliucinės dalies viešo paskelbimo. Teismo nuomone, vien tik šios dalies paskelbimas, nepateikiant visuomenei sprendimo argumentų neužtikrino teisės į viešą sprendimo pateikimą. Taip pat, pagal Rusijos Federacijos teisę, teisė susipažinti su sprendimu ir argumentais buvo numatyta tik bylos šalims ir kitiems proceso dalyviams, todėl pirmosios instancijos sprendimas iš esmės nebuvo prieinamas visuomenei. Kaip matyti iš pateiktos Teismo jurisprudencijos analizės, EŽTT gana griežtai

⁸⁴ Kress v Prancūzija, nr. 39594/98, 2001, §56, 64; Lobo Machado v Portugalija 1996 02 20, reports of Judgements and Decisions 1996-I, J. J. v Nyderlandai ir K.D.B. byla v Nyderlandai 1998 kovo 27d. sprendimas, Reports 1998-II, Reinhardt ir Slimane-Kaid v Prancūzija 1998 kovo 31 sprendimas, Reports 1998-II)

⁸⁵ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją // Vilnius, 2010. P. 367.

⁸⁶ Sutter v. Šveicarija, 1984 02 22, nr. 8209/78, §34

⁸⁷ Pretto ir kt. v. Italija, nr. 79884/77, 1983 12 08, §26, 27.

⁸⁸ Ryakib v. Rusija, 14810/02, 2008 01 17.

vertina pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimų viešą paskelbimą, tuo tarpu kasacinės instancijos sprendimų paskelbimui skiriamas žymiai mažesnis dėmesys. Svarbu ir tai, kad viešam teismo sprendimo pateikimui taikomi ir kiti apribojimai, pvz. kai teismo sprendimas susijęs su vaikų teisėmis ar kitų pžeidžiamų visuomenės grupių privačiu gyvenimu.⁸⁹

Reziumuojant tai, kas buvo analizuota šioje dalyje, galima pateikti tokius svarbiausius teisės į teisingą procesą aspektus: teisė į teisingą teismo procesą turi būti aiškinama teisės viešpatavimo principo šviesoje: bylos šalims turi būti garantuojamos efektyvios teisinės gynybos priemonės, šalių lygiateisiškumas užtikrinamas asmeniškai arba per tinkamą atstovavimą teismo procese. Galiausiai teisingas bylos nagrinėjimas užbaigiamas teisingu – tinkamai motyvuotu, materialines teisės normas atitinkančiu – teismo sprendimu, kuris pirmosios ar apeliacinės instancijos nagrinėjimo atveju būtinai skelbiamas viešai.

1.3.3. Teisės į įstatymu įsteigtą, nepriklausomą ir bešališką teismą kriterijai

Dar viena EŽTK 6 str. įtvirtinta teisė – įstatymu įsteigtas (veikla nepriklauso nuo vykdomosios valdžios), nepriklausomas ir nešališkas teismas, taigi, teismas privalo būti įsteigtas tik įstatymo pagrindu⁹⁰; turėti pakankamai plačią jurisdikciją, kad galėtų spręsti jam perduotus ginčus civilinėse ir kaltinimus baudžiamosiose bylose; teisė į teismą turi būti numatyta įstatyme.⁹¹ Taip pat svarbu, kad teismas šioje formuluotėje suprantamas kaip institucija, turinti visišką kompetenciją⁹², remiantis įstatymais, spręsti fakto ir teisės klausimus, o taip pat priimti privalomus sprendimus.⁹³ Dar vienas reikalavimas nurodomas EŽTT praktikoje – tokio teismo sprendimas negali būti panaikinamas neteisminės institucijos.⁹⁴ Net jeigu sprendimą priima nevisai šiuos reikalavimus atitinkanti institucija, situaciją galima pataisyti, jeigu numatyta teisė paduoti apeliacinį skundą institucijai, atitinkančiai minėtuosius reikalavimus. Iš to seka, kad Konvencijos 6 str. 1 d. nedraudžia steigti specialių institucijų pagal įstatymą ir atitinkančių teismo sąvoką, pvz. audito teismas⁹⁵, Advokatų taryba⁹⁶, karinės ir kalėjimo institucijos⁹⁷ ar mokesčių institucijos⁹⁸.

⁸⁹ P ir B v. Didžioji Britanija, nr. 36337/97 ir 35974/97, 2001-04-24, §45-50.

⁹⁰ Zand v. Austrija, nr. 7360/76, 1977-05-16.

⁹¹ Kūris P. *Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas*. // Justitia. 1996, Nr. 3. P.5.

⁹² Jorgic v. Vokietija, nr. 74613/01, 2007-07-12, §67-72.

⁹³ Štarienė L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją* // Vilnius, 2010. P. 371.

⁹⁴ Morris v. Didžioji Britanija, nr. 38784, 2002-02-26, §93.

⁹⁵ Martinie v. Prancūzija, nr. 58675/00, 2006-04-12,.

⁹⁶ H v. Belgija, nr. 8950/80, 1987-11-30.

Teismo nepriklausomumo garantija vienas svarbiausių faktorių, lemiančių teisingo teismo koncepciją. Teismo nepriklausomumo principas iš esmės reiškia, kad jo veiklai įtakos nedaro kitos valdžios institucijos ir / ar asmenys. Teismas, tikrindamas “teismo (“tribūnolo”) nepriklausomybės” sąlygą, tikrina tokius aspektus: teisėjų ar atitinkamo organo narių paskyrimo būdą ir rūšį; terminą, kiek laiko minėti teisėjai ar asmenys eis savo pareigas; ar įstatyme įtvirtinta garantijų sistema, kuri padės minėtiems asmenims išvengti išorinės įtakos; ar tas “tribūnolas” gali būti išoriškai vertinamas kaip “nepriklausomas” (turi ne tik toks būti, bet ir atrodyti nepriklausomas iš šalies)⁹⁹.

Teismas taip pat privalo būti nepriklausomas nuo vykdomosios valdžios, bylos šalių ir įstatymų leidžiamosios valdžios.¹⁰⁰ Daugumoje Europos valstybių teisėjai skiriami ir atleidžiami vykdomosios valdžios atstovų¹⁰¹. Tokia nuostata suderinama su teismo nepriklausomumu, jeigu minėtos valdžios atstovai po paskyrimo negali daryti spaudimo ar kitaip paveikti teismo veiklą, pvz. atleisti iš tarnybos ar reguliuoti darbo sąlygas – užmokestį ir pan. Visgi, darbo autorės nuomone, reikėtų pritarti teisės doktrinoje vyraujančiai pozicijai, kad visiškas teismų nepriklausomumas geriausiai užtikrinamas skiriant teisėjus teisminės valdžios viduje, pvz. teismų tarybos.

Viena iš grėsmių teisingumo efektyviam vykdymui ir teisėjų bei teismų nepriklausomui – „ketvirtąją valdžią“ vadinama žiniasklaida. Negalima teigti, kad teismų veikla turėtų likti už žiniasklaidos dėmesio lauko, anaiptol, šiuolaikinėje visuomenėje tai svarbus laidininkas tarp visuomenės ir valdžios institucijų, formuojantis viešąją nuomonę ir dažnai nustatantis, kokie įvykiai visuomenėje einamuoju laikotarpiu svarbiausi. Vis dėlto egzistuoja ir neigiama pusė. Per didelis žiniasklaidos dėmesys dažnai trukdo teisingumo vykdymui, stabdo teismų darbą ir net gali daryti įtaką teisėjų bei teismų nepriklausomumui ir nešališkumui. *Taxquet v. Belgijos Karalystė*¹⁰² byloje kaip ir keliose savo bylų dėl teismo nepriklausomumo esant perdėtam žiniasklaidos dėmesiui¹⁰³ konkrečiam teismo procesui, EŽTT pakartojo, kad didelis žiniasklaidos dėmesys gali iššaukti išankstinį nusistatymą per viešosios nuomonės formavimą ir, galiausiai, prisiekusiųjų nuomonę, pašauktų nuspręsti kaltinamojo likimą. Vis dėlto, Teismas nepripažino,

⁹⁷ *Wilkinson ir Allen v. Didžioji Britanija*, nr. 31145/96, 35580/97, 2001 02 06.

⁹⁸ *Janosevic v. Švedija*, nr. 34619/97, 2002 07 23,

⁹⁹ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose, P. 6. <http://www.infolex.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=6935> [Žiūrėta 2011 gruodžio 4d.]

¹⁰⁰ *Ringeisen v. Austrija*, nr. 2614/65, 1971-07-16, §95; *Demicoli v. Malta*, nr. 13057/87, 1991-04-27, §39-41.

¹⁰¹ Pvz. *Didžioji Britanija, Belgijos karalystė, Lietuvos Respublika ir kt.*

¹⁰² *Taxquet v. Belgijos Karalystė*, nr. 926/05, 2009-01-13,.

¹⁰³ *Craxi v. Italija*, nr. 34896/97, 2002-12-05; *Garaudy v. Prancūzija* nr. 65831/01, ECHR 2003-X.

kad šioje byloje buvo pažeistas teismo nepriklausomumo principas ir net 12 metų trukęs žiniasklaidos dėmesys pareiškėjo bylai nebuvo palaikytas esminiu: pareiškėjas neįrodė, kad žurnalistų dėmesys buvo nukreiptas konkrečiai į jo asmenį, kad sudarytų tam tikrą nuomonę prieš jį ir nulemtų teismo poziciją jo atžvilgiu, o informacija, pateikta žiniasklaidos atstovų (liudytojų parodymai, atskleista ikiteisminio tyrimo medžiagos dalis), net jeigu ir klaidinga, negalėjo savaime sukelti Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimo.¹⁰⁴

Paskutinis reikalavimas, užtikrinant teisėjų ir teismų savarankiškumą šioje dalyje – bešališkumo reikalavimas. Teismo nešališkumas gali būti suprantamas kaip būseną, kai išlaikoma pusiausvyra tarp bylos šalių – jų neutralumas, o pats teisėjas nėra linkęs palaikyti nė vienos iš procese dalyvaujančių pusių.¹⁰⁵ Pats EŽTT nepriklausomumo ir nešališkumo principus vertina kartu kaip neatsiejamus vienas nuo kito.

Viena didžiausio atgarsio šiuo aspektu Lietuvoje sulaukusių bylų – 2000 spalio 10 d. H. Daktaras v. Lietuva¹⁰⁶. Šioje byloje H. Daktaras skundėsi, kad Lietuvos Aukščiausiojo teismo kolegija negali būti laikoma nešališku teismu pagal Konvencijos 6 str. 1 d., nes LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus priminimo kasaciniu teikimu buvo prašoma panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos nuosprendį. Be to, pasak H. Daktaro, faktas, kad pirmininkas byloje paskyrė teisėją pranešėją, bei parinko kolegijos narius, taip pat įrodo teismo nešališkumą. EŽTT nurodė, kad Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintas nešališkumo reikalavimas turi du aspektus¹⁰⁷:

1. Teismas turi būti subjektyviai nešališkas: nė vienas teismo narys neturi asmeniškai turėti jokie išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jei nėra tam prieštaraujančių įrodymų.
2. Teismas turi būti objektyviai nešališkas – jis turi pateikti pakankamas garantijas, kurios pašalintų bet kokią su tuo susijusią abejonę. Vertinant objektyviuosius aspektus, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie keltų abejonę dėl teisėjų nešališkumo.

Šioje byloje įvertinęs subjektyviuosius aspektus, Teismas pabrėžė, kad byloje nebuvo pateikta jokių įrodymų, kurie galėtų rodyti konkrečių Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų asmeninį tendencingumą. EŽTT taip pat konstatavo, kad rekomenduodamas priimti ar panaikinti konkretų sprendimą primininkas neišvengiamai tampa teisiamojo sąjungininku ar oponentu.

¹⁰⁴ Taxquet v. Belgijos Karalystė, nr. 926/05, 2009-01-13, §75-77.

¹⁰⁵ Karttunen v. Suomija, nr. 387/1989, 1992.

¹⁰⁶ H. Daktaras v. Lietuva, nr. 42095/98, 2010 10 10.

¹⁰⁷ the Hauschildt v. Denmark judgment of 24 May 1989, Series A no. 154, p. 21, para. 46, and the Thomann v. Switzerland judgment of 10 June 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-III, p. 815, §30

Todėl byloje pirmininkas, Teismo nuomone, praktiškai veikė kaip prokuroras, nes kasaciniame posėdyje pirmininko teikimą ginčijo pareiškėjas, tačiau palaikė prokurorai, kurie patys nebuvo pateikę kasacinio skundo. To pasekoje konstatuotas Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimas.

Apibendrinant teisės į teisingą teismą sudėtines dalis ir jų reikšmę teisingo teismo koncepcijai, galima sutikti su D. Jočienės pozicija, kad Konvencijos 6 straipsnis teikia pagrindus kitoms Konvencijos nuostatomis efektyviai įgyvendinti. Jau minėta, kad remiantis EŽTK 6 str. aiškinimu ir taikymu EŽTT jurisprudencijoje turi būti koreguojama ir nacionalinių teismų veikla bei principai, kad jie atitiktų teisingo teismo ir visas procesines garantijas, numatytas Konvencijos 6 straipsnyje. Teisė į teisingą teismą atspindi vieną iš itin teigiamų Teismo praktikos tendencijų – siekį išlaikyti Konvenciją kaip nuolat besivystantį organizmą, reaguojantį į kintančią aplinką. Tokį pavyzdį atspindi vis didesnis tiesiogiai neįtvirtintų teisės į teisingą teismą sudėtinių teisių sąrašas, kuris iš vienos pusės padeda dar veiksmingiau užtikrinti teisę į teisingą teismą Konvencijos subjektams, o iš kitos – uždeda vis didesnę naštą šalims Konvencijos dalyvėms, kurioms tenka sekti EŽTT kintančią praktiką ir tinkamai vykdyti įsipareigojimus Konvencijos atžvilgiu.¹⁰⁸

2. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ GYNYBOS YPATUMAI EŽTT JURISPRUDENCIJOJE

2.1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo nr. 14 nuostatų praktinio įgyvendinimo niuansai ir perspektyvos

Europos žmogaus teisių sistema, kitaip nei kitos regioninės sistemos, nėra vienalytė: Europoje veikia trys pagrindinės organizacijos, kurių pagrindu sukurta žmogaus teisių apsaugos sistema: Europos Taryba, Europos Sąjunga bei Europos Saugumo ir bendradarbiavimo organizacija.¹⁰⁹ Magistrinio darbo temos nagrinėjimo kontekste svarbiausia – Europos Tarybos sistema. Europos Tarybos veikla paremta žmogaus teisių gynimo mechanizmu - nuo 1999 m. lapkričio 1 d. nuolat veikiančio Žmogaus Teisių Teismo Strasbūre veikla.¹¹⁰ Kaip pabrėžė EŽTT Z ir kiti prieš Jungtinę Karalystę byloje: Konvencijoje nustatytam teisių ir laisvių apsaugos

¹⁰⁸ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją // Vilnius, 2010. P. 409-410.

¹⁰⁹ Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. P. 347.

¹¹⁰ Vidrinskaitė S. Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 4(82). P. 7.

mechanizmui būtina, kad kiekvienoje nacionalinėje sistemoje būtų numatyta reali galimybė pasinaudoti nacionaline teisinės gynybos priemone esant EŽTK garantuojamų teisių ar laisvių pažeidimo atvejams, o EŽTT, veikdamas subsidiarumo principu šioje situacijoje atlieka tik prižiūrėtojo vaidmenį.¹¹¹ Iš to seka, kad šio teismo priimami sprendimai iš esmės yra principinės nuostatos, kuriais nustatomi bendri mažiausi Europos žmogaus teisių ir laisvių standartai. Tačiau nepaisant kreipimosi į EŽTT subsidiarumo nacionalinės teisės proceso atžvilgiu, individualių peticijų skaičius Europos Žmogaus Teisių Teisme nuolat auga.

Nors Europos žmogaus teisių konvencijos kontrolės sistema pripažįstama kaip šiuo metu tarptautinėje sistemoje efektyviausiai veikianti, užtikrinant žmogaus teises ir laisves¹¹², tačiau EŽTT nuolat augantis individualių peticijų skaičius¹¹³ ir dažnas reformų poreikis verčia kvestionuoti šią nuostatą¹¹⁴. Nuo Konvencijos įsigaliojimo 1953 m. jos dalyvių skaičius išsiplėtė iki 47¹¹⁵, o naujų didelių ir gana problemišku žmogaus teisių tinkamo užtikrinimo kontekste valstybių (pvz. Rusijos Federacija, Turkija, Ukraina) priėmimas sąlygojo dar ženklėsnį individualių peticijų skaičiaus augimą. Iki 2011 spalio 31d. Teisme svarstymo laukė net 153850 individualių peticijų, iš kurių prieš Rusijos Federaciją 41 300 (26,8 proc.), prieš Turkiją 16 800 (10,9 proc.) prieš Ukrainą 10 800 (7 proc.), prieš Italiją 13 050 (8,5 proc.), prieš Rumuniją 12 850 (8,4 proc.). Taigi net 61,6 proc. visų peticijų Teisme gaunama tik iš penkių valstybių¹¹⁶. Tarp EŽTT reformos priedaidų teisės doktrinoje taip pat galima rasti ir Teismo sprendimų vykdymo problemas, faktą, kad vidutiniškai 90proc. peticijų Teismas pripažįsta nepriimtiniomis, proceso Teisme trukmę.¹¹⁷ Siekiant išspręsti minėtas problemas, dar 2004 metais buvo priimtas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 14, pakeičiantis

¹¹¹ Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos sąlyčio problemos // Konferencijos medžiaga. P. 2-3. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf>> [Žiūrėta 2011-11-07]

¹¹² Žmogaus teisių apsaugos institucijos // Vilnius, 2009. P. 354.

¹¹³ Pagal EŽTT pateikiamą statistiką 2000m. pateikta 10 500 individualių peticijų, 2001m. – 13 800, 2002m. – 28 200, 2003m. – 27 200, 2004m. – 32 500, 2005m. – 35 400, 2006m. – 39 400, 2007m. – 41 700, 2008m. – 49 900, 2009m. - 2010m. 51450, 2011m. 56350.

¹¹⁴ Mahoney P., Sharpe J. The legacy of Carlo Russo: creation of a supreme court of human rights. Teisė besikeičiančioje Europoje. P. 282-283.

¹¹⁵ Informacija apie EŽTK valstybes dalyves iš EŽTT oficialaus tinklapio: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Country+profiles/> [Žiūrėta 2011-11-29]

¹¹⁶ Informacija apie sprendimo laukiančias bylas iš EŽTT oficialaus tinklapio: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/92D2D024-6F05-495E-A714-4729DEE6462C/0/Chart_EN_31102011.pdf [Žiūrėta 2011-11-29]

¹¹⁷ Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. P. 355.

Konvencijos kontrolės sistemą¹¹⁸ (toliau Konvencijos protokolas nr. 14). Reformos įvykdyti per trumpą laiką nepavyko dėl jo įsigaliojimui keliamo reikalavimo – kad jį ratifikuotų visos EŽTK valstybės dalyvės. Rusijos Federacijai, vienintelei iš Konvencijos dalyvių, delsiant ratifikuoti Konvencijos protokolą nr. 14 ir nuolat augant individualių peticijų skaičiui Teisme, Europos Taryba 2009 m. gegužės 12 d. priėmė Madrido susitarimą¹¹⁹, kuris numatė laikiną kai kurių Konvencijos protokolą nr. 14 nuostatų taikymą iki jo įsigaliojimo. Madrido susitarime buvo numatyta, kad nuostatos dėl vieno teisėjo sudėties Teismo ir naujos trijų teisėjų Komiteto kompetencijos bus laikinai taikomos tų valstybių, kurios pateiks deklaraciją dėl minėtų nuostatų pripažinimo, atžvilgiu, o įsigaliojus valstybės pateiktai deklaracijai, minėtos nuostatos bus taikomos individualioms peticijoms, pateiktoms prieš valstybes, kurios pripažino šias nuostatas.¹²⁰ Be to, 2009 m. gegužės 27 d. buvo priimtas EŽTK Protokolas Nr. 14bis¹²¹, numatęs nuostatas tik dėl vieno teisėjo sudėties Teismo ir trijų teisėjų Komiteto naujos kompetencijos, minėtam protokolui įsigaliojti buvo numatyta trijų valstybių ratifikacija, todėl jis galiojo nuo 2009 spalio 1d.¹²² Abu minėti teisės aktai neteko galios Rusijos Federacijai atlikus ratifikacijos procedūrą ir Konvencijos protokolui nr. 14 pagaliau įsigaliojus – 2010 m. birželio mėnesį.

Nepaisant to, kad tiek užsienio, tiek Lietuvos teisės doktrinoje, nuo Konvencijos protokolo nr. 14 priėmimo vyko teorinės ir praktinės diskusijos dėl planuojamų įvesti pakeitimų, deja, iki Konvencijos protokolo nr. 14 įsigaliojimo nebuvo galimybių panagrinėti jų pagrįstumą ir atskleisti šio protokolo praktinio veikimo privalumus, keliamas problemas ir, remiantis egzistuojančia EŽTT praktika, tiksliau prognozuoti perspektyvas EŽTK taikymo kontekste.

Siekiant atskleisti Konvencijos protokolo nr. 14 perspektyvas einamojoje EŽTT jurisprudencijoje, reikalinga panagrinėti šio protokolo įvestus pakeitimus. Pažymėtina, kad tokios analizės tikslas nėra išnagrinėti visus Konvencijos protokolo nr. 14 įvedamus pakeitimus, Teismo darbą spartinantys (techniniai) pakeitimai bei kitos naujovės, kurios iš esmės nedaro

¹¹⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo nr. 14, pakeičiančio Konvencijos kontrolės sistemą. Valstybės žinios. 2005, Nr. 74-2679.

¹¹⁹ Agreement on the provisional application of certain provisions of Protocol No. 14 pending its entry into force <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/194-1.htm>> [Žiūrėta 2011 01 05]

¹²⁰ Iki 2009 12 01 deklaracijas dėl Konvencijos protokolo nr. 14 buvo pateikusios: Albanija, Belgija, D. Britanija, Estija, Ispanija, Lichtenšteinas, Liuksemburgas, Nyderlandai, Šveicarija, Vokietija (10 valstybių).

¹²¹ Protocol No. 14bis to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/204.htm>> [Žiūrėta 2011 01 05]

¹²² Iki 2009 12 31 Protokolą nr. 14bis buvo ratifikavusios: Airija, Danija, Gruzija, Islandija, Monakas, Norvegija, San Marinas, Švedija, Slovėnija. <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=204&CM=8&DF=14/09/2009&CL=ENG>> [Žiūrėta 2011 01 05]

didelės įtakos EŽTT veiklai¹²³ nebus analizuojami, preziumuojant jų teigiamą poveikį Teismo darbui, tuo pačiu detaliau nagrinėjant esmines Konvencijos protokolo nr. 14 naujoves naujausioje EŽTT jurisprudencijoje.

Teisės doktrinoje Konvencijos protokolo nr. 14 įvesti pakeitimai sąlyginai skirstomi į tris grupes¹²⁴:

- 1) Priemonės, skirtos optimizuoti peticijų atrinkimo (filtravimo) ir apdorojimo sistemą;
- 2) Naujas peticijų priimtinumų reikalavimas;
- 3) Priemonės, skirtos pagreitinti EŽTT sprendimų vykdymą.

Magistrinio darbo autorės nuomone, tikslingiau būtų skirstyti pakeitimus šiek tiek kitaip, todėl toliau darbe bus naudojama ši klasifikacija:

1. Priemonės, skirtos optimizuoti peticijų atrinkimo (filtravimo) ir apdorojimo sistemą (prie šios grupės prijungiant naują peticijų nepriimtinumų kriterijų, nes toks pakeitimas iš esmės ir skirtas pagerinti individualių peticijų atrankos sistemą);
2. Priemonės, skirtos pagerinti EŽTT sprendimų vykdymą;
3. Galimybė Europos Sąjungai prisijungti prie Konvencijos.

Taigi, darbo autorės nuomone, prie šių pakeitimų kaip atskirą punktą galima priskirti ir Konvencijos protokole nr. 14 numatytą galimybę Europos Sąjungai prisijungti prie EŽTK sistemos.

Aptarus Konvencijos protokolo nr. 14 įvedamų reikalavimų aptarimo sistemą, galima pradėti analizę nuo pirmosios pakeitimų grupės, kuriai priklauso vieno teisėjo sudėties Teismo instituto įvedimas. Vieno teisėjo sudėties Teismas gali paskelbti, kad pateikta peticija yra nepriimtina arba išbraukti ją iš Teismo bylų sąrašo, jeigu toks nutarimas gali būti priimtas neatliekant tolesnio nagrinėjimo. Toks nutarimas yra galutinis. Taigi šiuo atveju vienas teisėjas priims nutarimą, jei byla yra aiški, o peticijos nepriimtumas akivaizdus ir nereikalauja tolesnio nagrinėjimo. Taip pat Konvencijos protokolo nr. 14 4str. nustato, kad: kai byla nagrinėja vieno teisėjo sudėties Teismas, Teismui padeda pranešėjai, kurie, vykdydami savo funkcijas, yra pavaldūs Teismo pirmininkui. Jie priklauso Teismo kanceliarijai. Taigi, teisėjai, dirbdami po vieną bus atleisti nuo pranešėjų funkcijos: ji pavedama Teismo kanceliarijoje dirbantiems teisininkams. Visa tai turėtų paspartinti Teismo darbą: atrenkant peticijas vietoje trijų teisėjų komitetų užteks vieno teisėjo. Žinoma, galima sutikti su teisės doktrinoje išsakoma kritika, kad

¹²³ Pvz. nuostata, įgaliojanti Teismą priimti bendrą nutarimą dėl priimtinumų ir dėl esmės; taip pat pakeitimai teisėjų kadencijos laikui - nuo 6 iki 9 metų be galimybės būti perrinktam antrai kadencijai siekiant užtikrinti teisėjų nepriklausomumą nuo galimos valstybių įtakos ir kt.

¹²⁴ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė. P. 355-356.

vienam teisėjui atliekant tokį darbą, padidėja galimybė priimti neteisingą sprendimą.¹²⁵ Tačiau vertėtų nepamiršti, kad kiekvienas EŽTT dirbantis teisėjas – aukščiausio lygio teisininkas profesionalas, o sprendimą siejant su aplinkybe, kad nutarimas gali būti priimtas neatliekant tolesnio nagrinėjimo iki minimumo sumažina klaidos galimybę. Darbo autorės nuomone, tokia nuostata praktiškai itin naudinga: teisėjai ne tik išvengia kai kuriais atvejais bereikalingų teismo posėdžių formalumų (šiuo atveju pranešėjo vaidmuo bylose, kurių peticijoms skiriamas posėdis tik dėl paskelbimo nepriimtiniomis), bet ir likusį laiką gali skirti sudėtingesnėms byloms, kurių pasirengimas ir nagrinėjimas reikalauja išties daug pasirengimo ir teisinio profesionalumo.

Dar vienas pakeitimas, patenkantis į pirmąją grupę, – išplečiama trijų teisėjų komitetų kompetencija: nuo Konvencijos protokolo nr. 14 įsigaliojimo jie įgyja galią peticiją pripažinti priimtina ir kartu priimti sprendimą dėl esmės, jei bylos klausimo, susijusio su Konvencijos ir jos protokolų aiškinimu arba taikymu, nagrinėjimo praktika Teisme jau yra nusistovėjusi.¹²⁶ Iš esmės komitetui suteikta teisė nagrinėti pasikartojančias bylas – tuo pačiu pagrindu paduotas peticijas. Iki Konvencijos protokolo nr. 14 įsigaliojimo apie 60 proc.¹²⁷ priimtiniomis pripažintų peticijų buvo pateiktos tuo pačiu pagrindu, dėl kurio kitose panašiose bylose Teismas jau konstatavo Konvencijos pažeidimą.

Vienas svarbiausių pirmajai pakeitimų grupei priklausantis – Konvencijos protokolo nr. 14 įvedamas naujas peticijų priimtimumo kriterijus: “pareiškėjas nepatyrė didelės žalos, išskyrus atvejus, kai iš pagarbos žmogaus teisėms pagal Konvenciją ir jos protokolus peticiją reikia nagrinėti iš esmės, ir su sąlyga, kad byla negali būti atmesta šiuo pagrindu, jei ji nebuvo tinkamai išnagrinėta valstybės teismo.”¹²⁸ Minėtas pakeitimas iš pat pradžių susilaukė gausios teisės doktrinos atstovų ir praktikų kritikos. Kritikai teigė, kad toks pakeitimas iš esmės reikš, jog teismas galės atmesti kiekvieną peticiją remdamasis naujuoju kriterijumi. Didelė žala esą vieno pareiškėjo atžvilgiu gali būti vertinama 100 eurų, o kito pareiškėjo atžvilgiu ji gali siekti ir 10 000 eurų. Paties Teismo atstovai į tokią kritiką atsakė, kad Europos žmogaus teisių teismas ir yra sukurtas tam, jog taikytų Konvenciją ir ją papildančius protokolus ir išaiškintų nekonkretizuotų sąvokų prasmę ir taikymo ribas. Svarbu tai, kad Konvencijos protokolo nr. 14 nenustato, ką

¹²⁵ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė. P. 356.

¹²⁶ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo nr. 14, pakeičiančio Konvencijos kontrolės sistemą. Valstybės žinios. 2005, Nr. 74-2679. 8str.

¹²⁷ European Council Explanatory Report of Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, para 62 <http://www.conventions.coe.int/Treaty?EN/Reports?Html/194.htm>

¹²⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 35str. 3d. b punktas // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987

reikėtų laikyti didele žala, tai palikta Teismo diskrecijai. Teisės doktrinoje tokia nuostata susilaukė nemažai kritikos, teigiama, kad tokio kriterijaus įvedimas ne tik apribos asmenų, kurių teisės buvo pažeistos, galimybę pateikti individualias peticijas, bet ir prieštaraus susiformavusiai EŽTT praktikai: Teismas ne kartą buvo pripažinęs priimtinomis peticijas, kurias pateikė „potencialios“¹²⁹ ar „netiesioginės“¹³⁰ Konvencijos pažeidimų aukos.¹³¹ Taigi, pakeitimas esą ne tik įveda veiksmingesnę individualių peticijų atrankos procedūrą, bet ir iš esmės keičia EŽTK taikymo praktiką. Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad išlieka galimybė „potencialioms“ ir „netiesioginėms“ pažeidimo aukoms apeliuoti į kriterijaus netaikymo atvejus, t.y.:

1) Dėl pagarbos žmogaus teisėms pagal Konvenciją ir jos protokolus: pažymėtina, kad tokia nuostata labai abstraktaus pobūdžio, todėl sukuria prielaidas labai plačiam jos taikymui, tuo pačiu sumažindama iki minimumo peticijų nepriimtinumą dėl didelės žalos nebuvimo atvejus.

2) Jei byla nebuvo tinkamai išnagrinėta valstybės teismo.

„Didelė arba žymi“ žala - reliatyvi sąvoka ir priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Teismas pateikia du kriterijus, kuriuos atitinkantis atvejis gali būti pripažintas kaip didelė žala:

a) Pagrindinis elementas – klausimas ar pareiškėjas patyrė realią žalą jam teisėtai priklausančiai teisei ir ta žala atitinka minimalų lygį svarstyti tarptautiniame teisme. Minimalaus lygio vertinimas – reliatyvi sąvoka ir priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Pažeidimo sunkumas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į pareiškėjo subjektyvų suvokimą ir į objektyvų kriterijų – ką rizikuojama prarasti (kas „pastatyta ant kortos“).¹³²

b) Antrasis elementas, sudarantis naująjį priimtumo kriterijų – apsauginė sąlyga, numatanti teismui pareigą nagrinėti peticiją net jei nėra nustatytas pareiškėjo patirtos žymios žalos faktas, jeigu iš pagarbos žmogaus teisėms¹³³ to reikalauja EŽTK ar jos papildomi protokolai. Taip pat Teismas nagrinės peticiją, jeigu byla kelia bendro pobūdžio klausimus, susijusius su Konvencijos taikymu. Tokie klausimai kyla pvz., kai reikia paveikti atsakingą valstybę išspręsti struktūrinį nepakankamumą liečiantį ir kitus asmenis, esančius tokioje pačioje situacijoje kaip ir pareiškėjas nagrinėjamoje byloje. Naujojo priimtumo kriterijaus taikymas turėtų užtikrinti, kad nebus

¹²⁹ „Potenciali“ pažeidimo auka – asmuo, kurio teisės dar nepažeistos, bet yra reali grėsmė, kad jos bus pažeistos ateityje. Pvz.: *Marckx v Belgium*, 1979 06 13 App. No. 6833/74, ECHR, § 27; *Johston and Others v. Ireland*, 1986 12 18, nr. 9697/82, §42; *Open Door and Dublin Well Woman v Airija*, 1992 10 29, nr. 14234/88, 14235/88, §41-44.

¹³⁰ „Netiesioginė“ pažeidimo auka – artimas aukos giminaitis ar kitas trečiasis asmuo, jei pažeidimas pakėnkė ir jam arba jei jis asmeniškai suinteresuotas, kad pažeidimas būtų nutrauktas. Pvz.: *Ecke v Germany*, App. No. 8130/78, ECHR, para. 66, 1982; *Prager and Oberschlick v Austria*, App. No. 15974/90, ECHR, para 26, 26 April 1995.

¹³¹ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Vilnius, 2009. P. 359. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė.

¹³² *Korolev v. Russia*, 2010 10 21, nr. 38112/04.

¹³³ *Juhas Duric v. Serbija*, 2011 06 07, nr. 48155/06.

atmestos bylos, kurios, nepaisant savo mažareiškiškumo, vis dėlto kelia rimtus klausimus tiesiogiai veikiančius pareiškėją ar Konvencijos aiškinimą bei reikšmingus nacionalinės teisės klausimus.¹³⁴

Paanalizavus Teismo praktiką po EŽTK 14 protokolo įsigaliojimo, galima paminėti tokius EŽTT nagrinėtus atvejus, kurie neatitiko „didelės žalos“ kriterijų: byloje, kurioje ginčo objektas buvo 90 eurų¹³⁵, byloje, kurioje buvo ginčijamas valdžios institucijų mažiau nei 1 euro pareiškėjui nesumokėjimas¹³⁶, 12 eurų ginčijama suma¹³⁷, taip pat byloje, kurioje bauda už eismo taisyklių pažeidimą siekė 150 eurų ir vieną baudos balą¹³⁸. Kita vertus, Teismas nustatė, kad pareiškėjai patyrė didelę žalą byloje, susijusioje su kompensacijos išmokėjimo atidėjimu dėl paimitos visuomenės poreikiams nuosavybės ir sumoms, siekiančioms dešimtis tūkstančių eurų¹³⁹, taip pat asmens su negalia patirtą 350 eurų žalą per vagystę iš buto (taip pat paminėta sentimentali daiktų prasmė jų savininkui)¹⁴⁰. Svarbu paminėti ir atvejus, kai Teismas pripažino pareiškėjus patyrus žymią žalą nematerialaus pobūdžio reikalavimuose, pvz. pareiškėjams nesuteikus galimybės pasakyti baigiamosios kalbos teismo procese¹⁴¹ ar neteisingas teismo procesas, dėl kurio pareiškėja buvo atleista iš darbo¹⁴².

Taigi, pirmoji išimtis apims bylas, kuriose keliami svarbūs Konvencijos interpretavimo ar nacionalinės teisės klausimai, o antroji suteiks garantiją, kad kiekviena byla bus nagrinėjama teisminiame procese – nesvarbu, nacionaliniu ar tarptautiniu lygiu.¹⁴³ Pažymėtina, kad tokių „didelės žalos nebuvimo“ kriterijaus netaikymo atvejų įvedimas ypač svarbus užtikrinant tinkamą teisės į teisingą teismą įgyvendinimą. Apibendrinant tai, kas pasakyta, įvedamas naujas peticijos nepriimtumo kriterijus neturėtų apriboti didelę žalą patyrusių tiesioginių, netiesioginių ir potencialių pažeidimo aukų teisių pateikti individualią peticiją, o nesant didelės žalos, pareiškėjams suteikiama teisė remtis naujojo kriterijaus netaikymo atvejais. Pagal Konvencijos protokolą nr. 14, naujasis kriterijus nebus taikomas peticijoms, paskelbtomis

¹³⁴ Finger v. Bulgarija, 2011 05 10, nr. 37346/05.

¹³⁵ Adrian Mihai Ionescu v. Rumunija, 2010 06 01, nr. 36659/04, § 35.

¹³⁶ Korolev v. Rusija, 2010 10 21, nr. 38112/04.

¹³⁷ Vasilchenko v. Rusija, 2010 09 23, nr. 34784/02, § 49.

¹³⁸ Rinck v. Prancūzija, 2010 10 19, nr. 18774/09.

¹³⁹ Sancho Cruz ir 14 kitų „Agrarinės Reformos“ bylos v. Portugalija, 2011 01 18, nr. 8851/07, 8854/07, 8856/07, 8865/07, 10142/07, 10144/07, 24622/07, 32733/07, 32744/07, 41645/07, 19150/08, 22885/08, 22887/08, 26612/08 ir 202/09, §§ 32-35, 18 January 2011

¹⁴⁰ Giuran v. Rumunija, 2011 06 21, nr. 24360/04, §20-24.

¹⁴¹ Huseyn ir kt. v. Azerbaidžanas, 201107 26, nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 and 36085/05, §187-195.

¹⁴² Luchaninova v. Ukraina, 2011 06 09, nr. 16347/02, §46-50.

¹⁴³ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. P. 359. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė P. 359.

priimtinomis iki jo įsigaliojimo, o dvejus metus po įsigaliojimo, jį galės taikyti tik Teismo kolegijos ir Didžioji kolegija¹⁴⁴, t.y. vieno teisėjo Teismui tokia teisė nebus suteikta iki 2012 birželio 1 d.

Pereinant prie antrosios pakeitimų grupės (priemonės, skirtos pagerinti EŽTT sprendimų vykdymą) svarbu tai, kad nevykdomi sprendimai ar delsimas juos vykdyti, ypač pasikartojančių bylų atvejais, didina individualių peticijų prieš valstybę pažeidėjų skaičių ir stabdo Teismo efektyvią veiklą.¹⁴⁵ 1998m. lapkričio 1 d. įsigaliojus Konvencijos protokolui nr. 11¹⁴⁶, Ministrų Komitetas neteko įgaliojimų dalyvauti bylų nagrinėjime, bet palikta funkcija atlikti Teismo sprendimų vykdymo priežiūrą, kita vertus, Ministrų Komiteto praktika šioje srityje parodė, kad esama sunkumų dėl skirtingo sprendimų interpretavimo¹⁴⁷. Dėl šios priežasties Konvencijos protokolas nr. 14 išplečia Ministrų Komiteto įgaliojimus ir numato galimybę kreiptis į EŽTT dėl sprendimo išaiškinimo, jei mano, kad galutinio sprendimo vykdymo priežiūrai trukdo sprendimo neaiškumas. Tokiam perdavimui numatytas dviejų trečdalių, įgaliotų dalyvauti Komitete, balsų daugumos reikalavimas.¹⁴⁸ Teismas savo ruožtu, atsakydamas į kreipimąsi, išaiškina tikrąją sprendimo reikšmę ir pateikia susijusiai valstybei bei Ministrų Komitetui gaires dėl sprendimo vykdymo¹⁴⁹.

Dar vienas Konvencijos protokolo nr. 14 pakeitimas, susijęs su Ministrų Komiteto įgalinimais – nuostata, kad jei Ministrų Komitetas mano, jog Aukštoji Susitariančioji šalis atsisako vykdyti sprendimą byloje, kurios šalis ji yra, oficialiai įspėjęs Šalį ir dviejų trečdalių atstovų, įgaliotų dalyvauti Komitete, balsų dauguma priėmęs sprendimą, jis gali kreiptis į Teismą su klausimu dėl Šalies įsipareigojimų nevykdymo. Jeigu Teismas nustatytų sprendimo nevykdymo faktą, byla perduotų Ministrų Komitetui, kad šis imtųsi atitinkamų priemonių. Priešingu atveju - Teismas perduoda byla Ministrų Komitetui, kad šis bylos nagrinėjimą

¹⁴⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas nr. 14, pakeičiantis Konvencijos kontrolės sistemą 20str. 2d. // Valstybės žinios, 2005-06-14, Nr. 74-2679

¹⁴⁵ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. P. 359. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė P. 360.

¹⁴⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas nr. 11, nustatantis kontrolės mechanizmo pertvarkymą // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.

¹⁴⁷ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. P. 359. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė P. 360.

¹⁴⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas nr. 14, pakeičiantis Konvencijos kontrolės sistemą 16str. // Valstybės žinios, 2005-06-14, Nr. 74-2679.

nutrauktų.¹⁵⁰ Iki šiol Ministrų Komitetas buvo įgaliotas tik prižiūrėti, kaip vykdomi Teismo sprendimai, bet jam nebuvo suteikti įgaliojimai priversti įsipareigojimų nevykdančią valstybę imtis veiksmų, kad būtų įgyvendintas Teismo sprendimas. Vienintelė priemonė, kurios tokiu atveju galėjo imtis Ministrų komitetas – tai sustabdyti tos šalies atstovų įgaliojimus balsuoti Ministrų Komitete arba pašalinti iš Europos Tarybos. Žinoma, tokios priemonės panaudojimas sukeltų nepataisomos žalos tarptautiniams santykiams ir dar labiau pablogintų egzistuojančią padėtį. Konvencijos protokolo nr. 14 rengėjai nenumatė įsipareigojimų nevykdančiai šaliai finansinių baudų: buvo nuspręsta, kad politinis spaudimas Ministrų Komitetui kreiptis į Teismą bei Teismo priimtas sprendimas bus pakankama sankcija valstybei.¹⁵¹

Prie antrosios pakeitimų grupės taip pat sąlyginai galima priskirti ir Europos Tarybos žmogaus teisių komisarui suteiktą teisę dalyvauti visose kolegijai ar Didžiajai kolegijai paskirtose bylose: pateikti raštiškas pastabas ir dalyvauti Teismo posėdžiuose. Teigiama, kad Komisarų dalyvavimas galėtų padėti Teismui nustatyti struktūrinius trūkumus valstybėse,¹⁵² tuo pačiu užtikrinant sklandesnį sprendimo vykdymą. Iki 2011 m. gruodžio 1 d. Teismo jurisprudencijoje buvo tik viena byla, kurioje Europos Tarybos žmogaus teisių komisaras (toliau - Komisaras) – Thomas Hammberg pateikė pastabas – *Altug Taner v. Turkija*¹⁵³ (žodžio laisvės). Taigi, kol kas atrodo, kad šiuo pakeitimu praktikoje nebus naudojamos dažnai, tačiau reikėtų pritarti nuomonei, kad toks Komisarų dalyvavimas teismo procesuose gali padėti nustatyti struktūrinius trūkumus valstybėse ir teigiamai atsiliepti sprendimo vykdymui: Komisarų institucija praktikoje iš arčiau susiduria su realia situacija valstybėje, problemomis, pvz. minėtoje byloje buvo pateikta pastaba, susijusi su vizitu į Turkiją, todėl pateiktos pastabos itin praktinio pobūdžio ir orientuotos į sprendimo vykdymą.

Galiausiai paskutinė ir itin reikšminga Konvencijos protokolo nr. 14 įvedama naujovė, kuri bus analizuojama šiame magistriniame darbe – galimybė Europos Sąjungai prisijungti prie Konvencijos. Europos Sąjungos teisės požiūriu toks prisijungimas numatytas 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusioje Lisabonos sutartyje. Teisės doktrinos atstovai gana kritiškai vertino tokią įvedamą naujovę ir tai suprantama. Viena vertus, Europos Sąjungai prisijungus prie EŽTK sistemos, sudaromos prielaidos žmogaus teisių apsaugos sustiprinimui regione, tačiau teisės mokslininkų abejonės dėl šio tikslo priemonių verčia abejoti jų efektyvumu. Problemas gali

¹⁵⁰ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas nr. 14, pakeičiantis Konvencijos kontrolės sistemą 16str. // Valstybės žinios, 2005-06-14, Nr. 74-2679.

¹⁵¹ Gailiūtė D. Regioninės žmogaus teisių apsaugos institucijos // Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009. P. 359. Redaktorė Ramutė Pinkevičienė P. 361

¹⁵² ten pat.

¹⁵³ *Altug Taner v. Turkija* nr. 27520/07, 2011 10 25.

sukelti tai, kad EŽTK sistema iš esmės buvo sukurta ir veikia valstybių narių pagrindu. Europos Sąjunga, kita vertus, teisės doktrinoje apibrėžiama kaip naujo tipo valstybių sąjunga, fenomenas, kuris netelpa į žinomų valstybių sąjungų – nei federacijos, nei konfederacijos – įprastinę sampratą. Iš esmės toks darinys galėtų būti vadinamas šių formų savotišku hibridu, turinčiu ir tam tikrą tarptautinės organizacijos bruožų. ES, visų pirma, pasižymi tam tikrais valstybės požymiais: aukščiausiosios atstovaujamosios (Europos Parlamentas) bei vykdomosios (Europos Komisija, Europos Sąjungos Taryba) institucijos, Europos Teisingumo Teismas ir Europos Sąjungos teisė. Pabrėžtina šių institutų ypatinga galia ir galėjimas veikti visoje Europos Sąjungos erdvėje, t. y. ir valstybių narių teritorijoje. Kita vertus, valstybės narės, skirtingai nei federacijos subjektai, išlaiko savo suverenitetą, turi visus kitus valstybingumo atributus, lieka savarankiškais tarptautinės teisės subjektais.¹⁵⁴ Tarp kritikuojančių tokią naujovę – ir EŽTT teisėja D. Jočienė, teigianti, kad Europos Sąjungai prisijungus prie Konvencijos, kils ne tik bylų dar spartesnio gausėjimo, bet ir kiti klausimai, pavyzdžiui, Konvencijos bei jos protokolų teksto bei atitinkamų sąvokų aiškinimo ir taikymo keblumai. Taip pat kyla neaiškumų, kaip sąvokos „nacionalinės institucijos“ arba „nacionalinis teismas“ bei kiti terminai bus suprantami ES teisės kontekste, kad ir garantuojant teisę į teisingą teismą, kaip numatyta Konvencijos 6 str., ar tai galės būti tik Liuksemburgo teismai, ar galės apimti ir įvairias Europos Komisijos bei kitų ES institucijų procedūras. Kol kas sunku atsakyti į šį klausimą, tačiau, D. Jočienės nuomone, tikėtina, kad šios sąvokos bus aiškinamos plačiau, kaip apimančios ir kitas ES institucijų procedūras, kaip rodo ir dabartinė Strasbūro Teismo praktika.¹⁵⁵ Šiuos ir kitus teisės doktrinos atstovų užduodamus klausimus buvo mėginta spręsti 2011m. liepos 19 d. Europos Tarybos Žmogaus teisių vykdomojo komiteto (Steering Committee on Human Rights/ CDDH) teisinių priemonių projekte, skirtame Europos Sąjungos prisijungimui prie Konvencijos sistemos (toliau – Susitarimas)¹⁵⁶, kuriame be techninio – procedūrinio pobūdžio nuostatų¹⁵⁷ galima rasti ir bendrų, galimai prisijungimo sukeltų trukdžių sprendimo pamatus.

¹⁵⁴ Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos // LR Konstitucinio Teismo konferencijos medžiaga < <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf> > [Žiūrėta 2011 12 01]

¹⁵⁵ Jočienė D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. // Jurisprudencija. 2010, 3(121), p. 97–113.

¹⁵⁶ 8th Working meeting of the CDDH informal working group on the accession of the European Union to the European convention on human rights (CDDH_UE) with the European Commission: Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights < http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf > [Žiūrėta 2011 12 13]

Kadangi išsamus šio dokumento nuostatų nagrinėjimas nėra esminis šio magistrinio darbo tikslas, toliau bus panagrinėti tik tie aspektai, kurie, autorės nuomone, labiausiai reikšmingi Europos Sąjungos sklandžiam įsijungimui į Kovencijos sistemą. Susitarimo 2str. C d. numatyta, kad ES prisijungimas prie Konvencijos ar jos papildomų protokolų sukurs pareigas ES tik dėl jos pačios ar jos institucijų, organų, įstaigų ar asmenų, veiksmų, priemonių ir neveikimo veikiančių ES vardu. Nei viena Konvencijos ar Protokolo nuostata nereikalauja ES atlikti veiksmų ar imtis teisinių priemonių, kurių imtis ES neturi kompetencijos ar negali būti suderinama su ES teise. Tačiau viena svarbiausių Susitarimo nuostatų, įtvirtinta 3 str. „*Co-respondent mechanism*“ (liet. bendraatsakovo institutas). Konvencijos 36 str. bus papildytas 4 d.: ES ar jos valstybė narė gali tapti bendraatsakove Teismo sprendimu esant Susitarime dėl ES prisijungimo prie Konvencijos sistemos nurodytomis aplinkybėmis. Bendraatsakovas yra bylos šalis. Peticijos priimtunumas bus įvertintas nepriklausomai nuo bendraatsakovo dalyvavimo teismo procese. Toliau Susitarime numatytos detalios taisyklės, kuriomis remiantis ES tampa bylos šalimi (bendraatsakove):

- a) Jeigu peticija **tiesiogiai nukreipta prieš vieną ar daugiau ES valstybių narių**, ES gali tapti bendraatsakove, jeigu pažeidimas kelia klausimus dėl ES teisės nuostatų suderinimo su Konvencija (jeigu pažeidimo būtų galima išvengti nepaisant pareigos, nustatytos ES teisės).
- b) Jeigu pareiškimas **tiesiogiai nukreiptas prieš ES**, valstybės narės gali tapti bendraatsakovėmis, jeigu paaiškėja, kad peticija kelia klausimus dėl Konvencijos teisių ir ES sutarčių nuostatų suderinimo (ar nuostatų, kurios turi tokią pat teisinę galią), jeigu pažeidimo būtų buvę galima išvengti nepaisant šių teisės aktų nustatomų pareigų.
- c) Jeigu peticija **tiesiogiai nukreipta prieš abu: ES ir vieną ar daugiau jos valstybių narių**, jų procesinė padėtis gali būti pakeista į bendraatsakovo, jeigu išpildytos šio straipsnio 2 d. nustatytos sąlygos.
- d) Susitariančioji šalis gali tapti bendraatsakove tik savo prašymo ir Teismo sprendimo pagrindu.¹⁵⁸ Susitarimas įsigalios pirmą mėnesio dieną po trijų mėnesių, kai visos susitariančios

¹⁵⁷ Pvz. 2str. D. d.: Konvencijoje ar jos papildomuose protokoluose į vartojama „valstybės“ sąvoką nuo prisijungimo momento įeis ir ES; 6str. teisėjų rinkimas (ES turės tokį skaičių teisėjų, koks yra didžiausias atstovų skaičius visoms valstybėms remiantis Europos Tarybos statuto 26str.);

¹⁵⁸ 8th Working meeting of the CDDH informal working group on the accession of the European Union to the European convention on human rights (CDDH_UE) with the European Commission: Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, 3 <
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf> [Žiūrėta 2011 12 13]

šalys, paminėtos šio dokumento 1 d. dalyje, išreikš savo sutikimą būti saistomoms jo nuostatų.¹⁵⁹ Pereinant prie Susitarimo prasmės, be to, kad jis turėtų išspręsti galimai kiliančias problemas dėl ES įsijungimo į Konvencijos sistemą, svarbu ir tai, kad vienas prisijungimo padarinių bus tai, kad ES kaip ir kiekviena Aukštoji Susitariančioji šalis bus išoriškai kontroliuojama Teismo. Konvencijos teisių užtikrinimo šviesoje. Visa tai itin svarbu, nes ES valstybės narės perdavė ES dalį savo teisių. Taip pat Teismo kompetencija apimsgalimybę vertinti ES teisės suderinamumą su Konvencijos nuostatomis, tačiau Komitetas pažymi, kad tokia Teismo veikla nereikš autonomiško ES teisės aiškinimo.¹⁶⁰ ES, įkurta sutinkamai su pagarba žmogaus teisių apsaugai, kurių užtikrinimas iki šiol buvo priskirtas Europos Teisingumo ir kitiems valstybių narių teismams, nuo šiol, prisijungus prie Konvencijos sistemos, bus dar labiau sustiprinta Europos žmogaus teisių teisinė apsauga.

Kaip matyti iš pateiktos Susitarimo analizės, dar nemažai teisės doktrinos atstovų keliamų klausimų liko neatsakyta, paliekant tai EŽTT besiformuojančiai praktikai. Šiame kontekste paminėtina tai, kad nepaisant kilnaus tikslo sustiprinti žmogaus teisių apsaugą Europoje, visgi neišvengiamai bus susidurta su praktiniais trukdžiais, kuriuos sprendžiant EŽTT bylų sprendimas ko gero strigs. Beto, verta paminėti ir finansinį aspektą – ES, kaip EŽTT dalyvė, privalės ir mokėti įnašus, prilygintus įmokai į kasmetinį Europos Tarybos biudžetą (34% mokėto bet kurios šalies įnašo praėjusiais metais).¹⁶¹ Kyla klausimas, ar būtent šiuo metu, t.y. Europą vis dar apėmusios recesijos laikotarpiu buvo būtinas ES prisijungimas, nes finansinė našta vėlgi gula ant valstybių narių pečių.

2.2. Teisės į teisingą teismą apsaugos problematika Lietuvos Respublikos pralaimėtų EŽTT bylų kontekste

¹⁵⁹ 8th Working meeting of the CDDH informal working group on the accession of the European Union to the European convention on human rights (CDDH_UE) with the European Commission: Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, 10str. 3d. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf> [Žiūrėta 2011 12 13]

¹⁶⁰ Draft Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 5str. // 2011 10 14 CDDH Report to the Committee of Ministers on the elaboration of legal instruments for the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_MeetingReports/CDDH_2011_009_en.pdf [Žiūrėta 2011 12 13]

¹⁶¹ 2011 10 14 CDDH Report to the Committee of Ministers on the elaboration of legal instruments for the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_MeetingReports/CDDH_2011_009_en.pdf [Žiūrėta 2011 12 13]

Remiantis EŽTT pateikiama statistika¹⁶², Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos pagal Konvencijos pažeistą straipsnį išsidėsto taip:

- Teismo proceso trukmė (6 str.) – 25 proc.,
- Teisė į laisvę ir saugumą (5 str.) – 23 proc.,
- Teisė į teisingą teismą (6 str.) – 17 proc.,
- Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (8 str.) – 16proc.,
- Kitų teisių pažeidimai 19 proc.

Taigi, Konvencijos 6 straipsnio Teismo nustatyti pažeidimai bylose prieš Lietuvos Respubliką sudaro net 42 proc. visų šalies pažeidimų. Pastebėtina, kad šio straipsnio pažeidimai dažna Konvencijos dalyvių problema, pvz. Vokietijoje jie sudaro net 61 proc. visų pažeidimų (iš jų 51 proc. dėl proceso trukmės), Prancūzijoje – 73 proc. (iš jų net 39 proc. dėl proceso trukmės), Ispanijoje 66 proc. (iš jų 19 proc. dėl proceso trukmės), Norvegijoje 52 proc. (iš jų tik 9 proc. dėl proceso trukmės), Lenkijoje 53 proc. (iš jų 9 proc. dėl proceso trukmės). Deja, palyginti su kitomis Baltijos regionio valstybėmis Lietuvos Respublikos statistika atrodo prastai:

- Latvijos pažeidimai Konvencijos 6 str. atžvilgiu sudaro tik – 19 proc. visų šalies pažeidimų (iš jų 8 proc. dėl proceso trukmės);
- Estijoje – 32 proc. (iš jų 26 proc. dėl proceso trukmės).

Taigi, sekama kaimyninių šalių pavyzdžiu, Lietuva galėtų bent sąlyginai pakeisti esamą situaciją, kuri šiuo metu šaliai kainuoja ne tik papildomas biudžeto išlaidas, bet ir prastą įvaizdį lyginant su kitomis šalimis žmogaus teisių apsaugos srityje.

Lietuvos bylas EŽTT teisės doktrinoje nagrinėjo daugybė teisės mokslininkų ir praktikų. Labiausiai šioje srityje pasižymėjo ir, ko gero, detaliausiai Lietuvos Respublikos pralaimėtas bylas išnaginėjo EŽTT teisėja Danutė Jočienė.¹⁶³ Nemenką indėlį į temos analizę ir kylančių problemų sprendimų kūrimą įdėjo ir L. Štarienė, V. Vadapalas ir kt. Tikslingumo dėlei bus nagrinėjami 2011m. EŽTT sprendimai, nes ankstesnės bylos, žinoma, nenuvertinant jų reikšmės, yra, autorės nuomone, pakankamai teisės doktrinoje analizuotos – pakartotinis jų aptarimas neturėtų praktinės reikšmės šio magistrinio darbo tikslo pasiekimui.

Laikotarpyje nuo 2010 m. gruodžio mėn. 1 d. iki 2011 gruodžio 1 d. EŽTT pripažino, kad Lietuvos Respublika pažeidė EŽTK 6str. 1d. trijose bylose. Kadangi magistrinio darbo objektas susijęs tik su EŽTK 6 str., bus analizuojamos bylos, susijusios tik su šio straipsnio

¹⁶² EŽTT pateikiama statistika iki 2011 rugsėjo 1d., 5P. <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf> [Žiūrėta 2011 gruodžio 4d.]

¹⁶³ Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ> [žiūrėta 2011-12-16]

taikymu. Toliau bus pateikta 4 EŽTT bylų prieš Lietuvos Respubliką analizė, iš kurių trijose Lietuva pripažinta pažeidusi Konvencijos 6str. nuostatas.

2004 m. rugsėjo 27 d. EŽTT pateikė sprendimą *Rolandas Paksas v. Lietuva* byloje. Pareiškėjas kreipėsi į EŽTK, prašydamas ištirti, ar Lietuva nepažeidė EŽTK normų. R. Paksas teigė, kad jo teisė į teisingą teismą buvo pažeista dėl dviejų teismo procesų, vykusių Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme ir apkaltos esmės.¹⁶⁴ Pareiškėjas teigė, jog teismas neatitiko nepriklausomumo ir nešališkumo kriterijų.¹⁶⁵ Dėl Konvencijos 6 str. 1 d. taikymo šioje byloje, EŽTT pasisakė, kad vien fakto, jog teisminis procesas vyko prieš konstitucinį teismą, neužtenka, kad jie nepatektų į Konvencijos 6 str. 1 d. taikymo ribas¹⁶⁶. Teismas pažymėjo, jog tokiu atveju svarbiausia yra nustatyti, ar nagrinėti klausimai pateko į civilinių teisių ir pareigų ar baudžiamojo kaltinimo sritį prieš asmenį. Pirmasis teismo proceso ratas buvo susijęs su LR Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka"¹⁶⁷ atitikimo LR Konstitucijai klausimu. Antrojo teismo proceso rato tikslas, pasak Teismo, buvo nustatyti, ar vykdydamas savo, kaip valstybės vadovo pareigas, pareiškėjas šiurkščiai pažeidė LR Konstituciją ir sulaužė duotą priesaiką. EŽTT pabrėžė, kad šiuo atveju aišku, jog minimi teisminiai procesai nebuvo susiję su pareiškėjo civilinėmis teisėmis ir pareigomis. Kad būtų pripažinta, jog teisminiai procesai nebuvo susiję su baudžiamuoju kaltinimu, pakanka įrodyti, kad jie nesiekė pritaikyti pareiškėjui sankcijos. Žinoma, šiame kontekste reikėtų paminėti tai, kad antrasis teismo procesų ratas susidėjo iš apkaltos proceso pradėjimo Seimo iniciatyva, kurios tikslas buvo nustatyti, ar pareiškėjas turėtų išlaikyti Prezidento postą ir teisę kandidatuoti. Vis dėlto, bet kokiu atveju, apkaltos prieš LR Prezidentą dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ir priesaikos sulaužymo kontekste, tokio proceso pasekmės (pašalinimas iš valstybės vadovo pareigų, teisės kandidatuoti atėmimas) susijusios su valstybės vadovo konstitucine atsakomybe. Taigi, dėl jų kilmės, jos lieka už baudžiamojo kaltinimo ribų. Dar daugiau, ir visų svarbiausia, kad sprendimo dėl Prezidento pašalinimo iš posto priėmimas priklauso ne Konstitucinio Teismo, bet Seimo kompetencijai. Galiausiai EŽTT konstatavo, kad Konvencijos 6 str. 1 d. nėra taikomas nei civiliniu, nei baudžiamuoju

¹⁶⁴ LR Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1562.

¹⁶⁵ R. Paksas teigė, kad LR Konstitucinio Teismo pirmininkas neva susitarė su Seimo nariu, inicijavusiu procesą prieš jį, Seimas darė spaudimą minėtam teismui. Taip pat pareiškėjas nurodo, kad jis neturėjo galimybės efektyviai gintis nuo jam mestų kaltinimų apkaltos procese, nes nei jam, nei jo advokatams nebuvo leista susipažinti su tam tikrais slaptais dokumentais. (2011 01 06 *Paksas v. Lietuva*, app.nr. 34932/04, §63)

¹⁶⁶ ten pat §65.

¹⁶⁷ LR Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1562.

aptariamųjų Konstitucinio Teismo procesų atveju. Taip pat kaip nepagrįsti buvo atmesti pareiškėjo argumentai dėl jam pateiktų kaltinimų ir Konvencijos 6 str. 2d. taikymo, nes, Teismo nuomone, R. Paksui Konvencijos 6 str. 2 d. taikymo prasme kaltinimai nebuvo pateikti. Taigi, ši pareiškimo dalis Teismo pripažinta kaip neatitinkanti Konvencijos nuostatų *ratione materiae* Konvencijos 35str. 3d. prasme ir turi būti atmesti remiantis 35 str. 4 d. Galiausiai, Teismas vienbalsiai pripažino skundą dėl Konvencijos 6, 7 straipsnių ir Papildomo Konvencijos Protokolo nr. 7 4str. nepriimtiniu¹⁶⁸.

Reikėtų paminėti ir tai, kad šioje byloje buvo iš dalies sprendimui prieštaraujanti atskiroji (*angl. partly dissenting opinion*) teisėjų Tsotsoria ir Baka nuomonė. Be sankcijos politinio pobūdžio ir terminų nagrinėjimo, teisėjai išreiškė bendrą nuostatą, kad net jei atėmimas teisės kandidatuoti visam gyvenimui ir yra griežta bausmė, o teismų praktika dažniausiai tokių draudimų atveju turi griežtą nusistatymą, vis dėlto, tokiu subtiliu kaip rinkimų teisės srities, atveju, turint omenyje sudėtingus santykius tarp skirtingų valstybės valdžios institucijų ir tai, kad galutinis sprendimas priklauso rinkėjams kaip tautos suverenitetui, valstybė Konvencijos dalyvė turi plačią nuožiūrą, ir todėl, teisėjų nuomone, net teisėta Europos teisminė priežiūra šiuo atveju turėtų būti apribota arba ribojama. Darbo autorės nuomone, su tokia pozicija galima sutikti – tokia sritis kaip rinkimų teisė turėtų būti palikta išimtinai valstybės kompetencijai, žinoma, išskyrus šiurkščius šios srities pažeidimus iš esmės pažeidžiančius asmenų teises.

Kadangi šioje byloje pažeidimo Konvencijos 6 str. atžvilgiu Teismas nenustatė, toliau bus nagrinėjama kita byla, kurioje 2011 m. sausio mėn. 18 d. EŽTT priėmė sprendimą **Kravtas v. Lietuva**.¹⁶⁹ Juo Lietuva pripažinta pažeidusi Konvencijos 6 str. 1 d. reikalavimus. Pareiškėjas skundėsi baudžiamojo proceso trukme kaip neatitinkančia „protingo laiko“ reikalavimo, nustatyto Konvencijos 6str. („Nustatant <...> kiekvienam asmeniui pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką <...> pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.) Teismas pažymėjo, kad baudžiamuosiuose procesuose, kad būtų nustatyta, ar „protingo laiko“ reikalavimas, įtvirtintas 6 str. 1 d. nebuvo pažeistas, būtina pradėti nuo to, kada asmeniui buvo pareikšti kaltinimai – tai galėjo nutikti prieš bylą pradėdant nagrinėti pirmosios instancijos teisme¹⁷⁰, kaip pvz. suėmus asmenį; kai asmeniui buvo oficialiai pranešta, kad jis bus teisiamas ar ikiteisminio tyrimo pradėjimo dieną¹⁷¹. Teismas taip pat pabrėžė, kad dėl Konvencijos 6str. 1 d. tikslų „kaltinimas“

¹⁶⁸ 2011 01 06 Paksas v Lietuva, nr. 34932 §62-§69.

¹⁶⁹ Kravtas v. Lietuva, nr. 12717/06 §27-§40.

¹⁷⁰ Deweer v. Belgija, 1980-02-27, § 42, Series A no. 35.

¹⁷¹ Wemhoff v. Vokietija, 1968-06-27, § 19, Serija A nr. 7; Neumeister v. Austrija, 1968-06-27, § 18, Serija A no. 8; Ringeisen v. Austria, 1971-07-16, § 110, Serija A no. 13

gali būti vertinamas kaip oficialus kompetentingos institucijos pranešimas asmeniui, kad jis atliko nusikalstamą veiką. Taigi, kai kuriais atvejais „kaltinimo“ sąvoka gali perimti kitų priemonių formą, kurios iš esmės panašiai veikia įtariamojo padėtį.¹⁷² Šios bylos kontekste Teismas paminėjo, kad baudžiamasis procesas buvo pradėtas 1995 m. rugsėjo mėn. 6 d. Pareiškėjas 1995 m. lapkričio mėn. buvo apklaustas kaip įtariamasis, apklausoms trunkant nuo trijų iki keturių valandų. Teismas nusprendė, kad tokiomis aplinkybėmis tuo laiku pareiškėjas oficialiai sužinojo apie tyrimą ir buvo jo veikiamas¹⁷³. Taigi, laikotarpis, kuris svarbus nustatant proceso trukmę, prasidėjo būtent nuo šios datos ir tęsėsi iki tol, kol Apeliacinis teismas 2005 m. spalio 3 d. galutinai nusprendė dėl kaltinimo, visumoje – devynerius metus ir vienuoliką mėnesių. Svarbu ir tai, kad šioje byloje Teismas taip pat pakartojo jau minėtus kriterijus, pagal kuriuos sprendžiama, ar teismo procesas atitinka protingos trukmės reikalavimus, t.y. bylos sudėtingumas, pareiškėjo elgesys, valstybės pareigūnų elgesys tyrimo metu, taip pat proceso įtaka pareiškėjui. Teismas, nors ir sutiko, kad byla buvo sudėtinga, tačiau kai kurie atidėjimai atliekant proceso veiksmus atsirado dėl vidaus institucijų klaidų. Viso to pasekmė buvo tai, kad byla Lietuvos Aukščiausiojo Teismo turėjo būti gražinta tolesniam tyrimui 2002 m. spalio 15 d., tokiu būdu prailginant procesą dviem metais. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad beveik devynerius metus baudžiamojoje byloje prieš pareiškėją buvo taikomos kardamosios priemonės - kardomasis kalinimas, namų areštas ir įpareigojimas nepalikti savo gyvenamosios vietos, kurios iš esmės sunkino jo padėtį. Taigi, išnagrinėjęs bylą, Teismas nusprendė, kad Lietuva pažeidė Konvencijos 6 str. 1 d.: procesas neatitiko protingos trukmės reikalavimų. Reiziumuojant tai, kas pasakyta, šiam Teismo sprendimui priimti esminę reikšmę turėjo valdžios institucijų elgesys ir aplinkybė, kad pareiškėjas, Teismo nuomone, proceso nevilkinio.¹⁷⁴

Protingos proceso trukmės pažeidimai Konvencijos 6 str. atžvilgiu, kaip jau buvo minėta šio poskyrio pradžioje – gana opi problema daugumoje EŽTK valstybių dalyvių, kurios sprendimas, autorės nuomone, iš esmės būtų labai paprastas – mažinti kompetentingų valdžios institucijų pareigūnų krūvius, didinant pareigūnų skaičių ir optimizuojant jų darbą, bet toks sprendimas, visų pirma, sudėtingas įgyvendinti, nes reikalauja papildomų nuolatinių valstybės dalyvės biudžeto lėšų. Vėlgi, kyla klausimas, ar investicija į efektyvų teisingumo vykdymą valstybėje ir žmogaus teisių užtikrinimą reikalauja daugiau resursų nei dėl procesų trukmės EŽTT konstatuotų pažeidimų kaštai, turint omenyje tai, kad Teismas gana griežtai vertina tokio pobūdžio bylas, o praktika šioje sirtyje pakankamai aiški ir susiformavusi.

¹⁷² Corigliano v. Italija, 1982-12-10, § 34, Serija A nr. 57).

¹⁷³ Jokitaipale ir kt. v. Suomija, nr 43349/05, § 29, 2010-04-06.

¹⁷⁴ Kaip Teismas teigia - nepateisinami vėlavimai atlikti tam tikrus procesinius veiksmus.

Dar viena byla, kurioje 2011 kovo mėn. 1 d. EŽTT pripažino Lietuvos Respubliką neišpildžius Konvencijos 6 str. 1 d. reikalavimų – **Lalas v. Lietuva**¹⁷⁵. Pareiškėjas skundėsi, kad buvo neteisėtai apkaltintas narkotikų prekyba, taip pat dėl to, kad jam nebuvo leista susipažinti su tam tikrais dokumentais (įrodymais), susijusiais su leidimu naudoti nusikalstamos veikos modelį. Teismas, nagrinėdamas bylą, minėjo sprendimą *Ramanauskas v. Lietuva* byloje¹⁷⁶, kurioje detaliam išnagrinėjus nusikalstamos veikos provokavimo modelio koncepciją buvo nuspręsta, kad metodų taikymas tyrime savaime nereiškia Konvencijos pažeidimo, bet kad atitiktų teisėtumo reikalavimus, privalo būti vykdomas aiškiose ribose: turi egzistuoti tinkamos apsaugos priemonės nuo piktnaudžiavimo, viešasis interesas negali pateisinti kurstymo metodų naudojimo¹⁷⁷. Teismas yra nustatęs, kad jo funkcija pagal Konvencijos 6 str. 1 d. yra peržiūrėti valstybių vidaus teismų patvirtintus nusikalstamos veikos imitavimo modelius ir užtikrinti, kad jie tinkamai apsaugojo kaltinamųjų teises gintis, ypač teisę į rungtynišką ir lygiateisišką procesą¹⁷⁸. Kad išsiaiškintų ar pareiškėjui buvo suteikta galimybė iškelti raginimo atlikti nusikalstamą veiką klausimą šalies teismuose, Teismas atsižvelgė į tai, kad vykdyti nusikalstamos veikos modelį buvo numatyta ir patvirtinta ne pareiškėjo atžvilgiu (bet asmens M atžvilgiu), nepaisant to, jo vykdymo metu buvo atskleisti ir kiti asmenys, atliekantys nusikalstamas veikas, o tarp jų ir pareiškėjas. Dar daugiau, pareiškėjas ir asmuo M nacionalinių teismų buvo laikomi to pačio nusikaltimo bendrininkais, kuriame veikė turėdami tą patį tikslą ir už kurį yra nuteisti tame pačiame baudžiamajame procese, naudojant įrodymus, gautus nusikalstamos veikos imitavimo modelio vykdymo metu.

Visgi Teismas pažymėjo, kad nebuvo įrodymų, jog pareiškėjas ar asmuo M prieš tai buvo atlikę kokių nors su narkotikais susijusių nusikalstamų veikų. Svarbu ir tai, kad nebuvo pateikta jokių liudijimų teismo procese, kad būtų galima matyti asmens M buvusį įsitraukimą į šią nelegalią prekybą. Dar daugiau, pareigūnai neturėjo jokios informacijos apie pareiškėjo įsitraukimą į prekybą narkotikais ar apie tai, kad jis žinojo apie asmens M nelegalią veiklą iki nusikalstamos veikos imitavimo modelio vykdymo. Svarbu ir tai, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelis nebuvo pilnai atskleistas pareiškėjui, ypač dalys, susijusios su įtarimais apie asmens M buvusią nelegalią veiklą. Šis svarbus įrodymas nebuvo viešai pateiktas teismo procese, ko pasekoje nebuvo tinkamai atsižvelgta į pareiškėjo pateiktą prieštaravimą dėl kurstymo ir tai vedė į Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą¹⁷⁹. Svarbu ir tai, kad šioje byloje buvo

¹⁷⁵ *Lalas v. Lietuva*, nr. 13109/04, 2011-03-01.

¹⁷⁶ *Ramanauskas v. Lietuva*, nr. 74420/01, 2008-02-05.

¹⁷⁷ *Teixeira de Castro v. Portugalija*, 1998-06-09, §34-§36, Reports of Judgments and Decisions 1998-IV

¹⁷⁸ *Edwards ir Lewis v. D. Britanija [DK]*, nr. 39647/98 ir 40461/98, §46-§48, ECHR 2004-X.

¹⁷⁹ *Lalas v. Lietuva*, nr. 13109/0, 2011-03-01.

pateikta teisėjo Björgvinsson prieštaraujanti atskiroji nuomonė. Teisėjas nesutiko su daugumos nuomone, kad buvo pažeistas Konvencijos 6 str. 1 d. Toliau tikslinga pateikti trumpą atskirosios nuomonės santrauką: dauguma teisėjų sutiko su tuo, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelis buvo sankcionuotas tik prieš asmenį M, o policijos pareigūnai neturėjo tiesioginio kontakto su pareiškėju. Nepaisant to, dauguma priėjo nuomonės, kad agentai pareiškėjo atžvilgiu ne tik prijungė jį prie jau vykstančio nusikalstamos veikos imitavimo modelio, bet ir nagrinėjamos bylos aplinkybėmis jie sukurstė jį atlikti nusikalstamą veiką (neturėdami tokiam žingsniui kompetentingos institucijos suteikto teisinio pagrindo). Teisėjas išreiškė nuomonę, kad šioje byloje nebuvo Konvencijos 6 str. pažeidimų, nes bylos aplinkybės rodo, kad jau kurį laiką egzistavusią nusikalstamą veiką (asmens žinios apie narkotikų rinką, pvz. narkotikų kainos, galėjimas gauti jų per ganėtinai trumpą laiką¹⁸⁰). Antra, pareiškėjas buvo pasirengęs ir sėkmingai įvykdė agento prašymą gauti narkotinių medžiagų net už 3000 JAV dolerių per trumpą laiką. Tai tik įrodo, kad pareiškėjas buvo pasirengęs įvykdyti nusikalstamą veiką dar prieš taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Trečia, nepaisant to, kad prieš pareiškėją nebuvo numatytas taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelis, bet jis vis tiek sutiko tiekti didelius kiekius narkotinių medžiagų asmeniui M be jokio spaudimo ar raginimo iš agentų pusės. Dėl šių priežasčių teisėjas nesutiko, kad byloje buvo pažeista Konvencijos 6 str. 1 d.

Verta paminėti, kad nusikalstamos veikos taikymo problemas ir jų atgarsius EŽTT jurisprudencijoje išsamiai nagrinėjo L. Štarienė.¹⁸¹ Tokio modelio taikymas itin rizikingas – gali lengvai peraugti į asmens teisių pažeidimus, nes riba tarp raginimo atlikti nusikalstamą veiką ir jo įvykdymas taip, kad nebūtų pripažinta, jog asmuo, prieš kurį buvo naudojamas modelis patyrė spaudimą ir kurstymą, labai nežymi. Darbo autorės nuomone, nusikalstamos veikos imitavimo modelis neišvengiamai gali atskleisti žymiai daugiau asmenų, vykdančių nusikalstamą veiką, nei yra numatyta jį sankcionuojant. Taip yra, visų pirma, todėl, kad nustatyti tyrimo metu absoliučiai visų asmenų, susijusių su nusikalstama veika, neįmanoma, o pratęsiant tyrimo veiksmus labai ilgam laikui, gali būti prarasta galimybė patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir pagrindinius asmenis. Todėl, darbo autorės nuomone, reikėtų pritarti pateiktai atskirajai nuomonei kaip pagrįstai ir logiškai išvadai.

Pereinant prie paskutiniojo EŽTT sprendimo šiais metais, kuriame Lietuvos Respublika pripažinta kaip pažeidusi Konvencijos 6 str. 1 d., bus analizuojama byla, kurios sprendimą EŽTT

¹⁸⁰ Bannikova v. Rusija, nr. 18757/06, §42, 2010-11-04, ir Shannon v. D. Britanija (dec.), nr. 67537/01, ECHR 2004-IV.

¹⁸¹ Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. – Vilnius, 2010.

paskelbė 2011 liepos mėn. 19d. - **Jelcovas v. Lietuva**¹⁸². Paminėtina, kad byla didelės apimties ir Teismas pateikė daugybę svarbių argumentų teisės į teisingą teismą kontekste. Šioje byloje, visų pirma, buvo nagrinėjamas teisės kreiptis į teismą klausimas. Pareiškėjas skundėsi, kad jam nebuvo suteikta teisinė pagalba, ko pasekoje jis negalėjo kreiptis į teismą, kad pasiskųstų dėl savo sulaikymo neteisėtumo. 2003 m. balandžio 3 d. pareiškėjas kreipėsi į Telšių apylinkės teismą dėl žalos, kurią patyrė dėl neteisėto kardomojo kalinimo. EŽTT pabrėžė, kad skirtingai nei Konvencijos 6 str. 3 d., kuri užtikrina teisinės pagalbos suteikimą baudžiamajame procese, Konvencija nenumato pareigos garantuoti tokią pagalbą civilinio pobūdžio bylose. Visgi, netgi neegzistuojant tokiai pačiai nuostatai civilinių bylų atžvilgiu, Konvencijos 6 str. 1 d. kartais sąlygoja valstybę suteikti tokią pagalbą ir šio pobūdžio bylose, kai tai būtina užtikrinant veiksmingą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą – kai teisininko atstovavimas tam tikrose bylose yra numatytas kaip privalomas arba dėl bylų sudėtingumo¹⁸³). Teismas pabrėžė, kad tam tikrais atvejais valstybė neturėtų likti pasyvi, kai asmuo susiduria su problemomis dėl teisinės pagalbos teikimo. Ar valstybė turėtų imtis veiksmų priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių.¹⁸⁴

Šioje byloje Teismas nenustatė, kad Telšių apylinkės teismas nereagavo į pareiškėjo skundus, o teisinę pagalbą teikiantis advokatas jos nesuteikė, to pasekoje pareiškimas šioje dalyje pripažintas kaip nepagrįstas. Taip pat pareiškėjas skundėsi, kad Konvencijos 6 str. 1 d. taip pat buvo pažeista dėl lygiateisiškumo reikalavimo nesilaikymo – pareiškėjas teigė, kad nebuvo pristatytas į savo baudžiamųjų bylų nagrinėjimą kasaciniame teisme dėl nusikaltimų, kuriais buvo kaltinamas – plėšimo ir nužudymo. Atsižvelgiant į bylos nagrinėjimo kasacinėje instancijoje specifiką, taip pat į tai, kad pareiškėjui buvo suteikta galimybė dalyvauti pirmosios instancijos teismo bylos nagrinėjime, ir į tai, kad pareiškėjas raštuose Aukščiausiajam Teismui teigė nenorįs, jog jį atstovautų advokatas, bei neišreiškė noro būti pristatytas į teismo procesą, Teismas pripažino šios dalies skundą dėl plėšimo bylos nepagrįstu.

Teismas ne kartą savo sprendimuose minėjo, kad nepaisant to, jog tai nėra tiesiogiai įtvirtinta Konvencijos 6 str. 1 d., šios nuostatos objektas ir tikslas visumoje rodo, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turi turėti teisę dalyvauti teismo procese.¹⁸⁵ Šalių lygiateisiškumo principas įtvirtintas teisingo teismo sąvokoje ir reiškia, kad kiekvienai bylos šaliai turi būti suteikta galimybė pristatyti bylą tokiomis sąlygomis, kurios nepastatytų jo į blogesnę nei oponento.¹⁸⁶ Skirtingai nei plėšimo bylos atveju, byloje dėl nužudymo pareiškėjas

¹⁸² Jelcovas v. Lietuva, nr. 16913/04, 2011 07 19.

¹⁸³ Airey v. Airija, nr. 6289/73, 1979-10-09, § 26

¹⁸⁴ Daud v. Portugalija, 1998-04021, §§ 40-42, Reports of Judgments and Decisions 1998-II.

¹⁸⁵ Sejdivic v. Italija [DK], nr. 56581/00, § 81, ECHR 2006-II.

¹⁸⁶ Dombo Beheer B.V. v. Nyderlandai, 1993-10-27, § 33, Serija A nr. 274.

aiškiai išreiškė norą dalyvauti teismo procese Aukščiausiąjame Teisme, taip pat 15 dienų terminas iki posėdžio, Teismo nuomone, buvo pakankamas suorganizuoti pareiškėjo dalyvavimą. Nepaisant to, kad asmeniui iš esmės turi būti suteikta galimybė dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdžiuose, reikia atsižvelgti į bylos svarbą teisiamajam, o šiuo atveju pareiškėjui grėsė 8 metų laisvės atėmimo bausmė, todėl, Teismo nuomone, jis turėjo būti pristatytas į Aukščiausiojo Teismo posėdį ypač po to, kai išreiškė tokį savo norą, ypač teismo posėdyje dalyvaujant prokurorui. To pasekoje Teismas nustatė Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimą dėl lygiateisiškumo reikalavimo nesilaikymo.

Taip pat pareiškėjas skundėsi dėl Konvencijos 6 str. 1 ir 3 dalių pažeidimo dėl tinkamo teisinio atstovavimo neužtikrinimo. Kadangi Konvencijos 6str. 3d. iš esmės nepatenka į šio magistrinio darbo nagrinėjimo sritį, todėl ši skundo dalis nebus analizuojama, apsiribojant Teismo prieita išvada abiejų teisminių procesų atžvilgiu. Taigi, plėšimo bylos atžvilgiu Teismas nutarė, kad neužtikrinus tinkamo teisinio atstovavimo kasaciniame procese (nustatyta, kad nebuvo suteikta teisinė pagalba pareiškėjui parengti kasacinį skundą), to pasekoje šio skundo dalies atžvilgiu buvo konstatuotas Konvencijos 6str. 3d. pažeidimas, sąlygojęs 6str. 1d. pažeidimą. Tuo tarpu teismo proceso, susijusio su nužudymu, atveju Teismas pabrėžė, kad pareiškėjas savo noru atsisakė teisinio atstovavimo kasaciniame procese, taip pat pareiškėjas nesiskundė dėl to, kad jam paskirtas advokatas tinkamai neatliko savo darbo, todėl ši skundo dalis pripažinta nepriimtina kaip nepagrįsta.

Taigi šioje byloje buvo nustatyti:

1. 6str.1d. pažeidimas dėl nesugebėjimo užtikrinti galimybės pareiškėjui dalyvauti Aukščiausiojo Teismo posėdyje nužudymo byloje.
2. 6str.1 ir 3d. pažeidimas dėl nesugebėjimo užtikrinti, kad pareiškėjas gautų tinkamą teisinę pagalbą parengti kasacinį skundą teisės klausimais.

Apibendrinant 2011m. EŽTT Lietuvos Respublikos pralaimėtas bylas Konvencijos 6str. 1d. atžvilgiu galima pasakyti, kad situacija iš esmės nėra labai bloga – pralaimėtos 3 bylos, vienoje iš jų (*Lalas v. Lietuva*¹⁸⁷) dėl nusikalstamos veikos imitavimo modelio teisėtumo, atskirojoje teisėjo nuomonėje pasisakyta, kad pažeidimo nebuvo, visgi optimizavus teisėsaugos institucijų ir teismų darbą, užtikrinant įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių apsaugą (*Jelcovas v. Lietuva*¹⁸⁸) – kas, žinoma, yra ilgalaikis ir įvairių resursų reikalaujantis darbas, galima būtų iš esmės pagerinti esamą padėtį mažų mažiausiai Konvencijos pažeidimų dėl proceso trukmės atžvilgiu (*Kravtas v. Lietuva*¹⁸⁹).

¹⁸⁷ Lalas v. Lietuva, nr. 13109/04, 2011-03-01.

¹⁸⁸ Jelcovas v. Lietuva, nr. 16913/04, 2011 07 19.

¹⁸⁹ Kravtas v. Lietuva, app. nr. 12717/06.

IŠVADOS

1. Asmens teisė į teisingą teismą demokratinėje valstybėje suprantama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų kompleksą ar visumą, o šią visumą savo ruožtu sudaro teisė į viešą, greitą, nešališką, lygiateisišką ir skaidrų bylos tyrimą ir pagal įstatymus sudaryto ir nepriklausomo teismo bylos išnagrinėjimą, nepaliekant nuošalėje ir teisingo, t.y. tinkamo savalaikio teismo sprendimo įvykdymo. Teisė į teisingą teismo procesą privalo būti aiškinama teisės viešpatavimo principo šviesoje: bylos šalims turi būti garantuojamos efektyvios teisinės gynybos priemonės, šalių lygiateisiškumas gali būti užtikrinamas asmeniškai arba per tinkamą atstovavimą teismo procese, galiausiai teisingą bylos nagrinėjimą užbaigiant teisingu – tinkamai motyvuotu, teisės normas atitinkančiu – teismo sprendimu.
2. Remiantis EŽTK 6 str. aiškinimu ir taikymu EŽTT jurisprudencijoje turi būti koreguojama ir nacionalinių teismų veikla bei principai. Teisė į teisingą teismą atspindi itin vertingą Teismo praktikos tendenciją – siekį išlaikyti Konvenciją kaip nuolat besivystantį organizmą, reaguojantį į kintančią aplinką. Tai atspindi vis didėjantis tiesiogiai neįtvirtintų teisės į teisingą teismą sudėtinių teisių sąrašas, kuris, vienavertus, padeda veiksmingiau užtikrinti teisę į teisingą teismą Konvencijos subjektams, tačiau – uždeda vis didesnę naštą šalims Konvencijos dalyvėms, siekiant tinkamai vykdyti įsipareigojimus Konvencijos atžvilgiu.
3. Atlikus užsienio ir Lietuvos teismų praktikos analizę, nustatyta, kad sudėtinės teisės į teisingą teismą teisės praktikoje pasižymi tokiais svarbiausiais požymiais:
 - 2.1. *Teisė į teismą* – kiekvienas turi teisę pareikšti reikalavimą dėl savo civilinių teisių ir pareigų prieš teismą ar tribunolą, tačiau ji nėra absoliuti ir gali būti ribojama, nes teisė kreiptis jau savo prigimtimi reikalauja valstybinio reguliavimo, tačiau tokie ribojimai negali suvaržyti ar apriboti teisės kreiptis tokiu būdu ar apimtimi, kad būtų pažeista pačios teisės esmė.
 - 2.2. *Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą* – svarbu, kad būtų išlaikytas tinkamas šalių lygiateisiškumo reikalavimo ir rungtyniško proceso santykis: vienais atvejais lygiateisiškumo reikalavimo pažeidimas nebūtinai reikš nukrypimą nuo teisingo proceso, o kitais gali sąlygoti Konvencijos nuostatų pažeidimus. Tik laikydamiesi teisės aktuose nustatytų procedūrų, tinkamai taikydami materialinės teisės normas ir viso bylos

nagrinėjimo proceso metu siekdami apsaugoti žmogaus teises ir laisves, teismai gali užtikrinti, kad jie – žmogaus teises ginanti, o ne pažeidžianti institucija.

2.3. Teisė į viešą bylos nagrinėjimą – remiantis EŽTT Didžiosios Kolegijos jurisprudencija, galima teigti, kad pirmojoje ir vienintelėje instancijoje viešas posėdis svarstant bylą yra būtinas (išskyrus išimtis dėl nepilnamečių asmenų ar privataus gyvenimo gerbimo), o aukštesnėse instancijose nuo šio reikalavimo tam tikrais atvejais, esant išimtinėms aplinkybėms, gali būti nukrypstama.

2.4. Teisė į įstatymu įsteigtą subjektyviai ir objektyviai nešališką ir nepriklausomą teismą – teismas privalo būti įsteigtas tik įstatymo pagrindu; turėti visišką kompetenciją, remiantis įstatymais, spręsti fakto ir teisės klausimus, o taip pat priimti privalomus sprendimus. Dar vienas reikalavimas nurodomas EŽTT praktikoje – tokio teismo sprendimas negali būti panaikinamas neteisminės institucijos – net jeigu sprendimą priima nevisai šiuos reikalavimus atitinkanti institucija, situaciją galima pataisyti, jeigu numatyta teisė paduoti apeliacinį skundą institucijai, atitinkančiai minėtuosius reikalavimus.

2.5. Teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką – svarbūs keli kriterijai: bylos sudėtingumas, pareiškėjo elgesys bei valstybės pareigūnų elgesys tyrimo metu, taip pat proceso įtaka pareiškėjui. Teismas atsižvelgia į: laikotarpį tarp atliktų veiksmų, nustatytų faktų pobūdį (tam tikros bylos pačios savaime laikomos sudėtingomis), proceso dalyvių skaičių, tarptautinį elementą, bylų sujungimą, rašytinių įrodymų apimtį. Teismo pareiga užtikrinti bylos nagrinėjimo per trumpiausią laiką reikalavimą, vertinama griežčiau, pvz.: kai pareiškėjas turi sveikatos sutrikimų, dėl darbo ginčų, kai bylos šalys – senyvi asmenys, įvaikinimo bylose.

4. Išanalizavus Konvencijos 14 protokolo įvedamas naujoves, buvo prieita išvados, kad dauguma įvedamų pakeitimų turėtų optimizuoti EŽTT veiklą, vėlgi daugybė praktinių aspektų vis dar neišspręsti, paliekant tai besiformuojančiai EŽTT praktikai. Vis dėlto abejotina ES prisijungimo prie EŽTK sistemos praktinė reikšmė. Manytina, kad dėl to gali būti susidurta su tam tikrais trukdžiais, kuriuos sprendžiant EŽTT bylų sprendimas ko gero strigs. Be to, svarbus ir finansinis aspektas – ES, kaip EŽTT dalyvė, privalės mokėti įnašus, prilygintus įmokai į kasmetinį Europos Tarybos biudžetą. Kyla klausimas, ar būtent šiuo metu, t.y. Europą vis dar apėmusios recesijos laikotarpiu buvo būtinas ES prisijungimas, nes finansinė našta vėlgi gula ant valstybių narių pečių.

5. Remiantis EŽTT pateikiama statistika Konvencijos 6 straipsnio Teismo nustatyti pažeidimai bylose prieš Lietuvos Respubliką sudaro net 42 proc. visų šalies pažeidimų. Išanalizavus 2011m. EŽTT Lietuvos Respublikos pralaimėtas bylas, nustatyta, kad pralaimėtos 3 bylos, vienoje iš jų (*Lalas v. Lietuva*) dėl nusikalstamos veikos imitavimo modelio teisėtumo, atskirojoje teisėjo nuomonėje pasisakyta, kad pažeidimo nebuvo. Visgi situaciją galima pagerinti optimizavus teisėsaugos institucijų ir teismų darbą, užtikrinant įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių apsaugą (*Jelcovas v. Lietuva*). Žinoma, tai yra ilgalaikis ir įvairių resursų reikalaujantis darbas, tačiau tik taip galima būtų iš esmės pagerinti esamą padėtį mažų mažiausiai Konvencijos pažeidimų dėl proceso trukmės atžvilgiu (*Kravtas v. Lietuva*).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
4. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. VIII-1248.
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolai nr. 11, nustatantis kontrolės mechanizmo pertvarkymą // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.
7. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo nr. 14, pakeičiančio Konvencijos kontrolės sistemą. Valstybės žinios. 2005, Nr. 74-2679.
8. LR Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1562.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000m. birželio 30d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai". // Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1587.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001m. liepos 12d. nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“ // Valstybės žinios. 2001. Nr. 62-2276; atitaisymas – 2001-10-10, Nr. 86.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006m. rugpjūčio 8d. sprendimas "Dėl teisenos nutraukimo" // Valstybės žinios. 2006, Nr. 34/03.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006m. rugsėjo 21d. nutarimas "Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos" Valstybės žinios. 2006, Nr. 35/03-11/06.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“ // Valstybės žinios. 2006. Nr. 130-4910.

Specialioji literatūra

14. Abramavičiūtė I., Beinoravičius D. ir kiti. Tautinių mažumų teisės. - Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005.
15. Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai.– Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
16. Birmontienė T. Intersection of the jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania // Jurisprudencija. 2010, 1 (119).
17. Caflisch L. The Reform of the European Court of Human Rights: Protocol No. 14 and Beyond // Human Rights Law Review. 2006, 6.
18. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas. I tomas. Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2005.
19. Egli P. Protocol No. 14 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: towards a More Effective Control Mechanism? // Journal of Transnational Law and Policy. 2007-2008, Clayton R., Tomlinson H. Fair Trial Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2001.
20. Gomien D. Short guide to the European Convention on Human Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2003.
21. Hioureas C. G. Behind the Scenes of Protocol No. 14: Politics in Reforming the European Court of Human Rights // Jočienė D. Pagridinių teisių apsauga pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją ir Europos Sąjungos Teisę // Jurisprudencija. 2010, 3(121)
22. Jacobs F. G. and White R. European Convention on Human Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2005.
23. Jarašiūnas E., Žiobienė E., Žalėnienė I., Vidrinskaitė S., Gailiūtė D. Žmogaus teisių institucijos. – Vilnius, 2009.
24. Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžioji kolegija: paskirtis ir jurisprudencijos principai 1998-2007m. aiškinant ir taikant Konvencijos 2,3 ir 6 straipsnius // Teisė besikeičiančioje Europoje. Mykolo Romerio universitetas, 2008.
25. Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos Žmogaus Teisių Teisme: teisinės pamokos ir perspektyvos // Justitia. 2002, Nr. 1-2;

26. Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos Žmogaus Teisių Teisme: teisinės pamokos ir perspektyvos // *Justitia*. 2002, Nr. 3-4; Europos Žmogaus Teisių Konvencijos Taikymas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
27. Jurka R. Teisė į teisingą teismą // *Žmogaus teisės Lietuvoje. Naujos sistemos*, Vilnius 2005.
28. Starace V. Modifications Provided by Protocol No. 14 Concerning Proceedings before the European Court of Human Rights // *Law and Practice of International Courts and Tribunals*. 2006, 5.
29. Stumbrytė Ž. Teisė į teisę ginti pažeistą teisę arba Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio taikymo praktika // *Juristas*. 2006, Nr. 10.
30. Štarienė L. Teisė į teisingą teismą pagal 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1dalį: Vilnius, 2009.
31. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius, 2006.
32. Valančius V. Žmogaus teisių užtikrinimas administraciniuose teismuose taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją // *Teisė besikeičiančioje Europoje*. Mykolo Romerio universitetas, 2008.
33. Valančius V., Driukas A. Civilinio proceso teisė. Vilnius, 2005.
34. Vėlyvis S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“, vykusios 2006 08 14-15, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: UAB „Visus plenus“.
35. Žalėnienė I. Teismas – žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucija // *Žmogaus teisių institucijos – Vilnius*, 2009.
36. Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius, 2009.

Europos žmogaus teisių teismo bylos:

37. A ir kt. v. Danija, nr. 20826/92, 1996 02 08.
38. Adrian Mihai Ionescu v. Rumunija, 2010 06 01, nr. 36659/04, § 35.
39. Airey v. Airija, nr. 6289/73, 1979-10-09.
40. Ait-Mouhoub v. Prancūzija, 1998 10 28.
41. Altug Taner v. Turkija nr. 27520/07, 2011 10 25.
42. Bannikova v. Rusija, nr. 18757/06, 2010-11-04, ir Shannon v. D. Britanija (dec.), nr. 67537/01, ECHR 2004-IV.
43. Baškienė v. Lietuva, nr. 11529/04, 2007-07- 24d.

44. Běleš ir kt. v. Čekija, nr. 47273/99, ECHR 2002-IX.
45. Benthem v Netherlands, nr. 8848/80, 1985;
46. Corigliano v. Italija, 1982-12-10, § 34, Serija A nr. 57.
47. Craxi v. Italija, nr. 34896/97, 2002-12-05;
48. Daktaras H. v. Lietuva, nr. 42095/98, 2010 10 10.
49. Daud v. Portugalija, 1998-04021, Reports of Judgments and Decisions 1998-II. ECHR 2003-X.
50. Demicoli v. Malta, nr. 13057/87, 1991-04-27.
51. Deweer v. Belgija, Serija A nr. 35, 1980-02-27, § 42.
52. Edwards ir Lewis v. D. Britanija [DK], nr. 39647/98 ir 40461/98, ECHR 2004-X.
53. Ekbatani v Švedija, 1988 05 26, nr. 134.
54. Ekbatani v Švedija, nr. 10563/83, 1988- 05-26.
55. Fayed v. the D. Britanija, nr. 294-B, 1994 09 21.
56. Ferrazzini v Italija, DK, nr. 44759/98, 2001-07-12.
57. Finger v. Bulgarija, 2011 05 10, nr. 37346/05.
58. Frydlender v. Prancūzija, , nr. 30979/96, 2000 06 27.
59. Garaudy v. Prancūzija nr. 65831/01.
60. Giuran v. Rumunija, nr. 24360/04, 2011 06 21.
61. Gogoladze v Gruzija, nr. 4683/03, 2007- 12-11.
62. Golder v. D. Britanija, 1975 02 21.
63. H v. Belgija, nr. 8950/80, 1987-11-30.
64. Hauschildt v. Danija, , Serija A nr. 154, p. 21.
65. Hiro Balani prieš Ispanija, 18064/91, 1994-12-09d.
66. Huseyn ir kt. v. Azerbaidžanas, 201107 26, nr. 35485/05, 45553/05, 35680/05 and 36085/05.
67. Ilhan v Turkija, nr. 22277/93, 2000.
68. Janosevic v. Švedija, nr. 34619/97, 2002 07 23,
69. Jelcovas v. Lietuva, nr. 16913/04, 2011 07 19.
70. Jokitaipale ir kt. v. Suomija, nr 43349/05, 2010-04-06.
71. Jorgic v. Vokietija, nr. 74613/01, 2007-07-12.
72. Juhas Duric v. Serbija, nr. 48155/06, 2011 06 07.
73. Jussila v Suomija, nr. 73053/01, 2006-11-23.
74. K.D.B. byla v Nyderlandai 1998 kovo 27d. sprendimas, Reports 1998-II.
75. K.M. v. D. Britanija [DK], nr. 28945/95.
76. Karttunen v. Suomija, nr. 387/1989, 1992.

77. Korolev v. Rusija, nr. 38112/04, 2010 10 21.
78. Kravtas v. Lietuva, nr. 12717/06, 2011-01-18.
79. Kress v Prancūzija, nr. 39594/98, 2001 06 07.
80. Lalas v. Lietuva, nr. 13109/0, 2011-03-01.
81. Lobo Machado v Portugalija 1996 02 20, reports of Judgements and Decisions, 1996.
82. Luchaninova v. Ukraina, nr. 16347/02, 2011 06 0..
83. Martinie v. Prancūzija, nr. 58675/00, 2006-04-12.
84. Martinie v. Prancūzija, nr. 58675/00, 2006-04-12.
85. Morris v. Didžioji Britanija, nr. 38784, 2002-02-26.
86. Neumeister v. Austrija, 1968-06-27, Serija A no. 8;
87. Nibbio v. Italija, nr. 12854/87, 1992 02 26.
88. Niederböster v. Vokietija, 39547/98, 2003 02 27.
89. Osman v D. Britanija, 1998 10 28.
90. P ir B v. Didžioji Britanija, nr. 36337/97 ir 35974/97, 2001-04-24,.
91. Paksas v Lietuva, nr. 34932, 2011 01 06.
92. Pellegrin v. Prancūzija, nr. 28541/95, 1999m. 12 08.
93. Pretto ir kt. v. Italija, nr. 79884/77, 1983 12 08.
94. Ramanauskas v. Lietuva, nr. 74420/01, 2008-02-05.
95. Reinhardt ir Slimane-Kaïd v Prancūzija 1998 kovo 31 sprendimas, Reports 1998-II.
96. Rinck v. Prancūzija, nr. 18774/09, 2010 10 19.
97. Ringeisen v. Austria, 1971-07-16, Serija A no. 13
98. Ringeisen v. Austrija, nr. 2614/65, 1971-07-16;
99. Ryakib v. Rusija, 14810/02, 2008 01 17.
100. Ruiz Garzia v Ispanija, nr. 30544/96.
101. Ruiz Torija prieš Ispaniją, 18390/91, 1994-12-09d.
102. Sabeh El Leil v. Prancūzija, nr. 34869/05, 2011 06 29.
103. Sahovsky v Rusija, nr. 21272/03, 2010 11 02.
104. Sancho Cruz ir 14 kitų “Agrarinės Reformos” bylos v. Portugalija, 2011 01 18, nr. 8851/07, 8854/07, 8856/07, 8865/07, 10142/07, 10144/07, 24622/07, 32733/07, 32744/07, 41645/07, 19150/08, 22885/08, 22887/08, 26612/08 ir 202/09, §§ 32-35, 2011-01-18.
105. Sejdivic v. Italija [DK], nr. 56581/00, ECHR 2006-II.
106. Sürmeli v Vokietija, nr. 75529/01 2006-06-08.
107. Suominen prieš Suomiją, nr. 37801/97, 2003-07-01.
108. Sutter v. Šveicarija, 1984 02 22, nr. 8209/78.

109. Taxquet v. Belgijos Karalystė, nr. 926/05, 2009-01-13.
110. Teixeira de Castro v. Portugalija, 1998-06-09, Reports of Judgments and Decisions 1998-IV
111. Thomann v. Šveicarija 1989-05-24, 1996-06-10, Reports of Judgments and Decisions 1996-III, p. 815.
112. Twalib v Graikija, nr. 1427-1428, 1998-06-09.
113. Van de Hurk v. Nyderlandų Karalystė, 16034/90, 1994-04-19.
114. Vasilchenko v. Rusija, , nr. 34784/02, 2010 09 23.
115. Waite and Kennedy v. Germany [DK], nr. 26083/94, 1999.
116. Wemhoff v. Vokietija, 1968-06-27, Serija A nr. 7;
117. Wilkinson ir Allen v. Didžioji Britanija, nr. 31145/96, 35580/97, 2001 02 06.
118. Zand v. Austrija, nr. 7360/76, 1977-05-16.

Kiti šaltiniai:

119. 8th Working meeting of the CDDH informal working group on the accession of the European Union to the European convention on human rights (CDDH_UE) with the European Commission: Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_documents/CDDH-UE_2011_16_final_en.pdf> [Žiūrėta 2011 12 13]
120. Agreement on the provisional application of certain provisions of Protocol No. 14 pending its entry into force <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/194-1.htm>> [Žiūrėta 2011 01 05]
121. CDDH Report to the Committee of Ministers on the elaboration of legal instruments for the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, 2011 10 14 <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_MeetingReports/CDDH_2011_009_en.pdf> [Žiūrėta 2011 12 13]
122. Draft Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 5str. // 2011 10 14 CDDH Report to the Committee of Ministers on the elaboration of legal instruments for the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_MeetingReports/CDDH_2011_009_en.pdf> [Žiūrėta 2011 12 13]
123. European Council Explanatory Report of Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of

- the Convention <http://www.conventions.coe.int/Treaty?EN/Reports?Html/194.htm>
[žiūrėta 2011 12 02]
124. EŽTT pateikiama statistika iki 2011 rugsėjo 1d.
<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf> [Žiūrėta 2011 gruodžio 4d.]
125. Informacija apie EŽTK papildomą protokolą, nr. 14 bis
<<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=204&CM=8&DF=14/09/2009&CL=ENG>> [Žiūrėta 2011 01 05]
126. Informacija apie EŽTK valstybes dalyves iš EŽTT oficialaus tinklapiu:
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Country+profiles/>
[Žiūrėta 2011-11-29]
127. Informacija apie sprendimo laukiančias bylas iš EŽTT oficialaus tinklapiu:
<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/92D2D024-6F05-495E-A714-4729DEE6462C/0/Chart_EN_31102011.pdf> [Žiūrėta 2011-11-29]
128. Informacija iš oficialaus Europos Tarybos tinklapiu.
<<http://www.coe.int/aboutcoe/index.asp?page=47pays1europe&l=en>> [Žiūrėta 2011 rugsėjo 19d.]
129. Informacija iš oficialaus Europos Tarybos tinklapiu.
<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Default_en.asp> [Žiūrėta 2011-01- 21.]
130. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose
<http://www.infolex.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=6935> [Žiūrėta 2011 gruodžio 4d.]
131. Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ> [žiūrėta 2011-12-16]
132. Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos // LR Konstitucinio Teismo konferencijos medžiaga < <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf> > [Žiūrėta 2011 12 01]
133. Protocol No. 14bis to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/204.htm>>
[Žiūrėta 2011 01 05]

Santrauka

Teisė į teisingą teismą – daugiaaspektė sąvoka, apimanti įvairius teisinius, moralinius, etinius ir filosofinius, aspektus, kurie dėl savo paskirties, ištakų ir pobūdžio teisės doktrinoje nevienodai apibrėžiami ir vertinami. Vienas pamatinių šios teisės aspektų, dėl kurių teisės doktrinos atstovų požiūriai sutampa – šios teisės fundamentalus pobūdis, t.y. ji sąlygoja tinkamą kitų žmogaus teisių įgyvendinimą. Demokratinėje valstybėje ji suvokiama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų visumą: teisė į viešą, greitą, nešališką ir skaidrą bylos tyrimą ir / ar pagal įstatymus sudaryto ir nepriklausomo teismo bylos išnagrinėjimą.

1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija – pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje kodifikuotos žmogaus teisės. Iš abstrakčių principų žmogaus teisės paverstos konkrečiais teisiniais įsipareigojimais, kurių vykdymo kontrolė pavesta tarptautinėms institucijoms ir sukurta pirmoji tarptautinių peticijų prieš žmogaus teisių pažeidimus sistema bei pirmasis žmogaus teisių apsaugos teismas.

Šiandien vienas iš dažniausiai EŽTT Didžiosios kolegijos aiškinamų ir taikomų straipsnių, svarbus tiek Konvencijos formavimo praktikai, tiek ir nacionalinei valstybių EŽTK dalyvių teisei – Konvencijos 6str. Magistriniame darbe be teisės į teisingą teismą sampratos, analizuojami ir aktualūs praktiniai aspektai, pvz. EŽTT reforma – Konvencijos 14 protokolo įvedamos naujovės, nagrinėjami Lietuvos Respublikos pralaimėti teismo procesai EŽTT ir šių pažeidimų priežastys.

Summary

Right to a fair trial – multifaceted conception, that comprises various legal, moral, ethical and philosophical issues, which because of their purpose, nature and character are not defined and assessed in the same way. One of this right's core elements, on which various authors agree in law doctrine is the fundamental complexion of this right, in a meaning that it assures decent implementation of other human rights. In a democratic state it is understood as a right for the totality of guarantees for all the constitutional person's interests: a right to a public, fair hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal.

Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms (1950) is the first international treaty in which human rights were codified for the first time. From abstract principles human rights were transformed into concrete legal commitments, which execution control was entrusted for international institutions and for the first time international petition system, dealing with breaches of human rights, was created. Also an issue of high importance should be marked – the first court of human rights was established.

Today one of the most often analysed article by the Great Chamber of the European Court of Human Rights, that is crucial not only for formation of Convention practice but also for states national law – article no. 6. In this work, apart from a right to a fair trial analysis in law theory, also relevant practical issues are examined, for example – the recent reform of the ECHR, in particular – innovations of the additional protocol no. 14 of the Convention to the system, also cases that Republic of Lithuania lost in the ECHR and reasons for that.